

Masterscriptie

**‘Herodes’ terugkeer naar
Athene in de ‘Marathon-
inscriptie’, IG II² 3606.’**

Bettina Kavelaars

S0809519

bettinakavelaars@live.nl

MA Classics and Ancient Civilizations: Classics

Universiteit Leiden

Januari 2017

Eerste begeleider: Dr. Tazuko van Berkel (UL)

Tweede begeleider: Dr. Mathieu de Bakker (UvA)

Tweede lezer: Dr. Casper de Jonge (UL)

Inhoudsopgave

I.	Inleiding en methodologie	6
II.	Een inleidende biografie over Herodes Atticus en zijn politieke rol in tweede eeuw Athene	8
	II.1 Geboorte en afkomst	8
	II.2 Opleiding te Rome en Athene	9
	II.3 Atheens ambtsverloop	9
	II.4 <i>Cursus honorum</i>	10
	II.5 Leraar in de retorica binnen Atheense culturele en intellectuele cirkel	11
	II.6 Vrouw, kinderen en bezittingen	11
	II.7 Herodes als euergeet	12
	II.8 Concurrentie, jaloezie en twist	12
	II.9 Terugtrekking in Orikon, terugkeer naar Athene en einde van zijn leven	13
III.	Archeologisch en epigrafisch materiaal aangaande Herodes' landgoed bij Marathon	13
	III.1 Inleiding Herodes' landgoed en activiteiten in Marathon	13
	III.2 Archeologische en epigrafische bronnen met aanwijzingen voor Herodes' activiteiten in het oude Marathon	14
	III.3 Epigrafisch materiaal aangaande Herodes in modern Marathon	17
IV.	Inscriptia Graeca IG II² 3606	18
	IV.1 Lemma	18
	IV.2 <i>Imago</i>	19
	IV.3 Tekst IG II ² 3606	20
	IV.4 <i>Apparatus Criticus</i>	21
	IV.5 Vertaling	22
V.	Historische achtergrond: Herodes Atticus' terugtrekking en terugkeer	24
VI.	Literaire analyse	28
VII.	Historische analyse	34
VIII.	Conclusie	38
IX.	Bibliografie	40
	IX.1 Primaire bronnen, edities en vertalingen	40

IX.2 Encyclopedieën en internet	40
IX.3 Secundaire bronnen	40

I. Inleiding en Methodologie

In dit onderzoek zal ik de inhoud van de ‘Marathon-inscriptie’, IG II² 3606, analyseren. Het fragmentarisch gedicht beschrijft Herodes Atticus’ terugkeer naar Athene in de tweede eeuw na Christus. Traditioneel analyseren geleerden het gedicht tegen de historische achtergrond die zij hebben gereconstrueerd vanuit zijn biografie in Philostratos’ de *Vitae Sophistarum*. Ook proberen zij onopgeloste vraagstukken over de gebeurtenissen in het gedicht te beantwoorden met fragmentarische epigrafische en archeologische gegevens. Uitgangspunt van deze scriptie is dat het methodisch meer verantwoord is om synthese van ‘gegevens’ uit werken behorende tot zulke verschillende genres zo lang mogelijk uit te stellen. De scriptie beoogt dan ook een literaire analyse te bieden van het gedicht en deze te plaatsen tegenover de historische achtergrond; wat er over Herodes’ terugkeer en leven buiten het gedicht om bekend is. Zodoende vergelijken we de externe en interne wereld van het gedicht met elkaar.

Om een beeld van Herodes Atticus’ politieke invloed in zijn tijd voor zijn terugkeer naar Athene te schetsen (H V), zal ik eerst het leven van Herodes Atticus beschrijven. De gegevens over zijn leven zullen namelijk nodig zijn om de gebeurtenissen in een context te plaatsen. Ik zal de biografische gegevens gebruiken waarover wetenschappelijk consensus bestaat. Hierbij zal ik ingaan op zijn geboorte en afkomst, opleiding en ambtsverloop, vrouw en kinderen en het einde van zijn leven. Ik zal met name refereren aan het werk van Ameling, *Herodes Atticus: Biographie*, omdat hij als eerste Herodes’ biografische gegevens in een overzichtelijk geheel presenteert.¹

Daarna zal ik me toeleven op Herodes’ landgoed en activiteiten en de vindplaats van de ‘Marathon-inscriptie’ in Marathon. Hierbij zal ik me baseren op archeologische en epigrafische bronnen. In het lemma op de scriptie zal ik dieper ingaan op de vondst en eigenschappen van de inscriptie.

In januari 2016 heb ik een foto genomen van de inscriptie op zijn huidige bewaarplaats in het Marathon-museum. Deze foto zal fungeren als *imago* van de inscriptie. Vervolgens zal ik de editie van de inscriptie presenteren, die ik in zijn geheel accepteer, namelijk de versie van *Inscriptiones Graecae Voluminis II et III Editio minor*, IG II² 3606.² Daarna zal ik een *apparatus criticus* op de verschillende edities presenteren, omdat de hieronder genoemde geleerden niet dezelfde editie gebruiken in hun historische analyse. Een andere editie kan namelijk leiden tot een verandering van de inhoud van het gedicht.³ Daarop zal mijn vertaling van inscriptie IG II² 3606 volgen.

Om Herodes’ terugkeer in context te kunnen plaatsen, zal ik de gebeurtenissen in Philostratos’ biografie van Herodes, in het gedicht en in de tekst van inscriptie SEG XXIX 127 met elkaar vergelijken, zoals Tobin doet, omdat dit de enige bronnen zijn die historische

---

¹ Ameling 1983a.

² Kirchner 1935, 145.

³ In hoeverre verschillende edities van de inscriptie leiden tot veranderingen in de inhoud van het gedicht is niet van toepassing op het thema van dit onderzoek, omdat historisering van een gedicht een ander proces is dan verandering in de tekstinhoud.

informatie bevatten.⁴ Daar waar nodig zal ik haar onderzoek uitbreiden. De biografische gegevens uit hoofdstuk II zullen de gebeurtenissen verduidelijken. Om je te realiseren wat voor een bias een zodanig onderzoek naar de werkelijkheid op basis van een biografie met zich meebrengt, zoals te zien is in secundaire literatuur, zal ik in dit hoofdstuk verklaren.

Wanneer we de gebeurtenissen rondom de terugkeer van Herodes Atticus voor ogen hebben, zal ik me in het volgende hoofdstuk toespitsen op het onderwerp van dit onderzoek, op het literair analyseren van de tekst in de ‘Marathon-inscriptie’. Hierbij zal ik de gebeurtenissen beschreven in het gedicht als een geheel analyseren. Ook zal ik onderzoeken hoe de verteller zich plaatst ten opzichte van zijn verhaal en op basis van welke kenmerken het gedicht tot een bepaalde poëtische traditie behoort. Op het einde van het hoofdstuk zal ik uiteenzetten of de gebeurtenissen in de VS en SEGXXIX 127 aan de situatie van het gedicht, de terugkeer van Herodes toe te voegen zijn.

In het laatste hoofdstuk zal ik uiteenzetten hoe verschillende geleerden Philostratos’ VS als leidraad gebruiken bij het analyseren van het gedicht. Ook zal ik hier belichten dat zij in hun analyse vrijwel geen onderscheid maken tussen archeologische, epigrafische en historische gegevens en de gegevens van het gedicht zelf. Hierbij zal ik een literaire analyse van het gedicht en een op een historische bron gebaseerde analyse van het gedicht tegenover elkaar zetten, waarbij geleerden epigrafisch en archeologisch bewijs zoeken om hun analyse van argumenten te voorzien.

Zo onderzoekt Paul Graindor als eerste het gedicht in *Un Épisode de la Vie d'Hérode Atticus*.⁵ Hij doet dat op basis van Philostratos’ VS en andere inscripties. Zijn werk is achterhaald en onderzocht door geleerden na hem, maar is in combinatie met zijn herziene onderzoek *Un Milliardaire Antique: Hérode Atticus et Sa Famille* nog steeds waardevol voor huidig onderzoek.⁶ Vervolgens analyseert Ulrich Wilamowitz-von Moellendorf in zijn werken *Marcellus von Side* en *Lesefrüchte* de taal en stijl van de inscriptie.⁷ Hij voegt daardoor belangrijke informatie toe aan de editie van de inscriptie en zodoende aan het onderzoek van Graindor. In reactie op Graindor en Von Wilamowitz-Moellendorff schrijft Walter Ameling een overzichtelijk en uitgebreide biografie over Herodes Atticus’ leven en analyseert hij het gedicht bondig.⁸ Hij is de eerste die Herodes’ leven beschrijft tegen de achtergrond van het algemene Griekse en Romeinse leven in de 2^e eeuw. Ook hij baseert de biografie voornamelijk op de VS en verantwoordt zijn verhaal als eerste met veel data uit inscripties. Daarna maakt Jennifer Tobin in haar werk *Herodes Attikos and the city of Athens* als eerste een duidelijk onderscheid tussen de interne wereld van het gedicht, door het gedicht op zichzelf te analyseren, en de externe wereld van het gedicht, door het op basis van archeologisch materiaal, inscripties,

---

⁴ Op basis van de teksteditie, vertaling en commentaar aangaande SEG XXIX 127 door Oliver 1970; Tobin 1997, 39-43.

⁵ Graindor 1912.

⁶ Graindor 1930.

⁷ Von Wilamowitz- Moellendorff 1928, 27-30 and 1929, 489-90; Om het onderzoek in te kaderen zal specifiek onderzoek naar de taal en stijl van de inscriptie uitblijven.

⁸ Ameling 1983a en b.

een biografie in vergelijking met een literaire benadering te analyseren.⁹ In navolging van Tobin trekt Fotini Skenteri in haar boek *Herodes Atticus reflected in occasional poetry of Antonine Athens* een duidelijke scheidslijn tussen de externe en interne wereld van het gedicht door voetnoten op de tekst en vertaling, historische achtergrond, literaire analyse (inhoud van het gedicht) en taal en stijl los van elkaar te bestuderen.¹⁰

Tot slot zal ik mijn onderzoek naar de externe wereld en interne wereld van ‘Herodes en de Marathon-inscriptie’ samenvatten.

II. Een inleidende biografie over Herodes Atticus en zijn politieke rol in tweede eeuws Athene

Het leven van Herodes Atticus is het waard om te bestuderen, omdat hij een belangrijk aandeel had in de Atheense politiek en banden had met de aristocratie en de keizers.¹¹ Een groot deel van zijn leven is ons niet alleen bekend door epigrafische en archeologische bronnen, maar ook door Philostratos’ biografie, de *Vitae Sophistarum*.¹² De biografie, gewijd aan de sofisten binnen de door Philostratos genoemde ‘Tweede Sofistiek’, beschrijft het leven van Herodes zeer uitgebreid.¹³ Het werk heeft Philostratos waarschijnlijk geschreven in 237-8.¹⁴ Daarnaast heeft men inscripties, standbeelden en gebouwen, gerelateerd aan Herodes Atticus teruggevonden in Italië, Albanië, Turkije en Griekenland.¹⁵ Zo heeft hij heiligdommen en andere publieke monumenten aan Olympia, Delphi en Isthmia, en aan steden als Korinthe, Sparta en met name Athene geschonken. Verder had Herodes landgoederen Marathon en Kephisia, in Kynouria op de Peloponnesos en op de Via Appia buiten Rome in zijn bezit.

II.1 Geboorte en afkomst

Herodes leefde van 101 tot en met 177.¹⁶ Zijn volledige naam luidde Lucius Vibullius Hipparchus Tiberius Claudius Atticus Herodes.¹⁷ Hij was de zoon van Tiberius Claudius Atticus Herodes en Vibullia Alcia. Daarnaast kwam Herodes uit een rijke Atheense familie met politieke banden in Rome.¹⁸ Herodes claimde afkomstig te zijn van Hermes en Herse door zijn

---

⁹ Tobin 1997.

¹⁰ Skenteri 2005.

¹¹ Bowie in *The Encyclopedia of Ancient History*.

¹² Tobin 1997, 5-11.

¹³ Phil., VS. 1. 484; zie voor verdere discussie van de term ‘Tweede Sofistiek’: Bowersock 1969, 12-5; Bowie 1970, 3, 1989; Jones 1974, 11-5; Brancacci 1986; Swain 1991; Flinterman 1993, 31-55; Whitmarsh 2005, 1;

¹⁴ Deze datum wordt aangenomen, omdat het werk geadresseerd is aan Gordianus III tijdens zijn proconsulaat in 237/8.

¹⁵ Tobin 1997, 10-1.

¹⁶ *Communis opinio*; Ameling 1983a; Bowie in *The Encyclopedia of Ancient History*.

¹⁷ Ameling 1983a, 1, 24, 36.

¹⁸ Ameling 1983a, 5-35.

bloedverwantschap met de geslachtslijn van de Kerykes.¹⁹ Ook rekende hij daardoor Erechtheus, Theseus, Herakles en de Aiakiden van Aegina tot zijn voorvaderen.²⁰ Zijn familie was afkomstig uit Marathon, dus behoorde hij tot de phyle Aiantis.²¹ Hierdoor zag hij Kimon en Miltiades als zijn voorvaderen.

II.2 Opleiding te Rome en Athene

De vader verschafte Herodes Atticus een goede opleiding.²² Toen Herodes met zijn vader uit Athene naar Rome vertrok, ging hij in de leer bij Tullius Ruso in Rome. Ruso leerde Herodes de Latijnse taal en cultuur. Zijn vader huurde de beste leraren in, zodat Herodes onder hen met zonen van andere aristocraten kon studeren.²³ Atticus koos bewust Ruso als leraar voor zijn zoon, omdat het spreken van Latijn nodig was voor een loopbaan in de Griekse en Romeinse wereld.²⁴ Vervolgens leerde Herodes de kunst van de retorica, waarin ook de zonen van edele Romeinen en Grieken in die tijd les kregen.²⁵ Naast zijn opleiding in Rome heeft Herodes ook een opleiding in Athene genoten.²⁶ In Athene leerde hij de kneepjes van retorica en filosofie. Vermoedelijk leerde Herodes het filosofische gedachtegoed ten gunste van zijn welbespraaktheid. Verder trad Herodes als achttienjarige tot de *ephebia* toe, zoals gebruikelijk was voor een aristocraat van deze leeftijd in klassiek Athene. Voor de komst van het Romeinse rijk waren de bezigheden binnen deze associatie verplicht. De epheben moesten een militaire opleiding volgen en dienen aan de grenzen van het rijk. In Herodes' tijd was de focus van de organisatie vooral op cultuur en connecties gericht: de epheben hadden hun eigen bibliotheek en leraren, studeerden literatuur en speelden in hun zwarte kleding een belangrijke rol in openbare festivals. Verder, toen Hadrianus in 117 uitgeroepen was tot keizer, mocht de jonge Herodes een speech houden om hem te feliciteren. Herodes viel echter stil tijdens zijn speech. Zoals in de Grieks-Romeinse wereld de gewoonte was, gaf zijn vader zijn leraar de schuld. Om deze reden stelde zijn vader Scopelianus van Clazomenae, een beroemde reizende sofist, aan om Herodes te verbeteren in zijn retorica.

---

¹⁹ Tobin 1997, 13; Phil., VS. 2.545.

²⁰ Tobin 1997, 13; IG XIV 1389, vss. 30-1.

²¹ Tobin 1997, 13; Phil., VS. 2.546.

²² Ameling 1983a, 5-37.

²³ Papalas 1981, 172.

²⁴ Ameling 1983a, 37.

²⁵ Papalas 1981, 173; Ameling 1983a, 39.

²⁶ Papalas 1981, 174-6.

II.3 Atheens ambtsverloop

Herodes bekleedde na zijn studie een groot aantal politieke functies in Athene, zoals dat voor een Atheens aristocraat gebruikelijk was. Een groot deel van zijn ambtsverloop is met zekerheid vastgesteld.²⁷

- Eerst bekleedde hij de functie van marktopzichter, *Agoranomos*, van Athene rond 124-5. In deze functie moest hij voor de verstrekking van voldoende graan en voor de kwaliteit van brood zorgen. Ook zette hij zich in de basismiddelen voor een grondprijs verkrijgbaar te maken voor het volk.
- Vervolgens functioneerde hij als *Archon Eponymos* (een hoge administratieve functie) van Athene in 126-127. Zijn naam was door de betrekking van deze functie aan het jaar verbonden. In deze functie besliste hij over meerdere zaken, zoals de uitgaven aan de stad en het volk en religieuze evenementen. Ook Hellenistische koningen en Romeinse keizers hadden dit ambt bekleed. Het archontschap gaf hem automatisch toegang tot de *Areopagus*, dat in Romeinse tijd samen met het militaire orgaan het hoogste gezag was toebedeeld. In dit gezelschap nam men beslissingen over de uitgaven van de stad.
- Waarschijnlijk was hij de eerste *Archon* van het *Panhellenion/Hadrianeion* in 133-7. Dit heiligdom was gewijd aan de Olympische Zeus/ Zeus Panhellenios. In dit heiligdom in Athene vereerden de leden van de Panhelleense bond Hadrianus. De Atheners zouden Hadrianus gelijk hebben gesteld aan Zeus.
- Daarna fungeerde hij als *Agonothetes* van de *Panhellenia* in 137, spelen ter ere van de Olympische Zeus, ingesteld door Hadrianus. In deze functie betaalde men de kosten voor de voorbereiding en de uitvoering van de *Panhellenia*.
- Vervolgens bekleedde hij dezelfde functie met betrekking tot de *Panathenaea* in 140.²⁸ Het sponsoren van het dure festival leverde hem een enorm aanzien op.
- Later volgde hij zijn vader op als priester van de keizerlijke cultus in 160. Rond dezelfde tijd was hij de priester van Bacchus onder de Iobacchoi.
- Ook fungeerde hij als exegeet van de Eleusinische mysteriën.²⁹

II.4 *Cursus honorum*

Als *Archon Eponymos* had Herodes op zijn 24ste reeds de hoogste functies in Athene bekleed, buiten de priesterlijke ambten, waardoor er meerdere mogelijkheden voor de toekomst waren.³⁰

---

²⁷ Ameling 1983a; Tobin 1997; Skenteri 2005 en andere geleerden.

²⁸ Ameling 1983a, 61-2.

²⁹ Graindor 1912, 84; Ameling 1983b, 207: hij lijkt exegeet van de mysteriën te zijn geweest voor een langere periode, doordat de functie verplicht was uit te voeren vanuit zijn familiebanden met de Kerykes. Duidelijk is niet wanneer hij exegeet zou zijn geweest.

³⁰ Ibid.

Om deze reden bekleedde hij ook functies in het Romeinse rijk naast een carrière in het bestuur van Athene. Zo bekleedde hij de functie van *Praetor* en *Archon* van het *Panhellenion* gelijktijdig. Het betrekken van de opeenvolgende functies van een *cursus honorum* was mogelijk, omdat hij het Romeins burgerrecht had verworven en zijn vader consul was geweest.³¹

- Eerst bekleedde hij een lagere functie van de *cursus honorum*: *Quinquevir Litibus Iudicandis in 128*.
- Vervolgens fungeerde hij als *Quaestor Principis*, bij gratie van de keizer Hadrianus gekozen in 129.
- Daarna was hij *Tribuun* van de plebs in 131.
- Hij vervolgde de *cursus honorum* als *Praetor* in ca. 133.
- Daarna stelde men hem aan als *Corrector* van provincie *Asia* in 134-5. In deze functie zorgde hij voor de financiën van steden.
- Hij beëindigde de *cursus honorum* als *Consul Ordinarius* 143 samen met Marcus Cornelius Fronto.

II.5 Leraar in de retorica binnen Atheense culturele en intellectuele cirkel

Naast genoemd ambtsverloop onderwees hij retorica en droeg hij als groots redenaar speeches voor in Athene.³² Zo ook wees keizer Antoninus Pius Herodes als leraar toe aan zijn kinderen Marcus Aurelius en Lucius Verus in Rome.³³ Onder Herodes' studenten in Athene bevonden zich Herodes' trophimoi, zijn 'beste studenten' Achilles, Polydeukion en Memnon, en bekende schrijvers als Aulus Gellius en Aelius Aristides. Herodes behoorde tot de literaire en intellectuele cirkel van Athene.³⁴ Een belangrijke connectie tot deze cirkel was de vriendschap met Marcus Aurelius, die hem als leraar in de retoriek zeer gewaardeerd had.³⁵

II.6 Vrouw, kinderen en bezittingen

Rond 140 trouwde Herodes zijn nicht Regilla.³⁶ Zij kwam uit een vooraanstaande Romeinse familie, die connecties had met Sparta en Korinthe, waardoor zijn invloed en rijkdom toenam.³⁷ Zijn vrouw en kinderen, behalve Regillus, stierven voor hem en hij rouwde om hen in het

---

³¹ Ameling 1983a, 49-59.

³² Voor meer informatie over zijn leraarschap in de retoriek zie het hoofdstuk 'Der Rhetor', Ameling 1983a, 118-135; Bowie in *The Encyclopedia of Ancient History*.

³³ Cass. Dio 72.35.1.

³⁴ Ameling 1983a, 81-2; Tobin 1994, 45-56.

³⁵ Ameling 1983a, 71-81.

³⁶ Ameling 1983a, 78.

³⁷ Tobin 1997, 18.

openbaar.³⁸ Zij woonden samen in Marathon en Regilla volgde hem vaak op reis. Verder, zoals we eerder hebben beschreven, had Herodes veel bezittingen in Marathon en Kephisia. Kephisia zorgde voor een sarcofaag voor zijn vrouw en de keizerlijke familie.³⁹ Het epigrafisch en archeologisch bewijs dat in Marathon is gevonden zal ik uitgebreid in het volgende hoofdstuk bespreken.

II.7 Herodes als euergeet

In de periode van zijn priesterschap van de keizerlijke cultus en Bacchus, was Herodes zeer genereus voor Athene en Griekenland.⁴⁰ Philostratos beschrijft Herodes als de ideale *patronus* van steden. Vanuit verschillende functies werd hij verwacht om giften te schenken en lasten te bekostigen in de stad Athene, maar zijn weldaden waren ook bedoeld om status en prestige te verwerven.⁴¹ Op deze manier kon hij concurreren met andere grote leiders. Herodes liet bijvoorbeeld in Athene het enorme Odeion bouwen om Regilla te gedenken.⁴² Als *Agonothetes* van de *Panathenaea* liet hij het herbouwen met Pentelisch marmer voor de *Panathenaea*.⁴³ Verder voorzag hij veel plaatsen en heiligdommen in Griekenland van zijn bouwwerken, een *stadion* in Delphi en een *nymphaion* met twee rijen van beelden van zijn eigen en de keizerlijke familie in Olympia. Hij assisteerde ook de architectuur van Orikon in Epirus en van dorpen in Achaia; doneerde een aquaduct aan Canusium en een aquaduct en waarschijnlijk baden aan Alexandria Troas.

II.8 Concurrentie, jaloezie en twist

Deze prestigieuze bouwdrang, zijn invloed en rijkdom en eervolle functies veroorzaakte jaloezie van de Atheners en vooraanstaande Romeinen.⁴⁴

- De jaloezie resulteerde in geschillen met Antoninus Pius tijdens Pius' pro-consulaat in Azië in 134-5.
- Met zijn zwager Bradua, die hem beschuldigde van moord op zijn zus.
- Met de Quintillii, toen zij Achaia regeerden rond 174.
- Met de plaatselijke aristocratie, omdat Herodes zijn vrijgelatenen kennelijk een grote rol toebedeelde in het stadsbestuur.

---

³⁸ Ameling 1983a, 95-102.

³⁹ Bowie in *The Encyclopedia of Ancient History*.

⁴⁰ Tobin 1997, 33.

⁴¹ Tobin 1997, 56-61; zie de verschillende soorten vormen van euergetisme, beschreven door Veyne 1990, 70-93.

⁴² Bowie in *The Encyclopedia of Ancient History*.

⁴³ Phil., VS. 2.1.548-50.

⁴⁴ Phil., VS. 2.1.549-60.

- Met de vrijgelatenen van de familie en andere Atheners, die hem het falen verweten om zijn vaders wens te vervullen. De wens was een verdeling van drachmen aan elke Atheense burger.
- Met de Atheners, vooral andere stadspolitici als Demonstratus, Mamertinus en Praxagoras, die hem beschuldigden van tirannie en van het deelnemen aan de samenzwering van tegenkeizer Lucius Verus tegen keizer Marcus Aurelius.

II.9 Terugtrekking in Orikon, terugkeer naar Athene en einde van zijn leven

De laatste beschuldiging leidde mede tot een verhoor door Marcus Aurelius in Sirmium in ongeveer 174.⁴⁵ Dit was waarschijnlijk de reden voor zijn vermeende ballingschap naar Orikon in Epirus.⁴⁶ Op basis van Philostratos' beschrijving lijkt Herodes zich eerder vrijwillig teruggetrokken te hebben uit het openbare leven in Athene. De tekst van inscriptie IGII 2 3606, dat ter ere van Herodes' terugkeer is geschreven, beschrijft de processie van zijn terugkeer naar Athene. In deze processie verwelkomen alle lagen van de Atheense maatschappij hem. Op Herodes Atticus' terugtrekking en terugkeer zal ik dieper ingaan in hoofdstuk vier. De laatste jaren van zijn leven trok Herodes zich terug op zijn landgoed in Marathon.⁴⁷ Na zijn dood kreeg Herodes een eervolle begrafenis, waarbij alle Atheners, jong en oud, om hem rouwden. Zij legden hem in een graf met een epigram ter nagedachtenis in zijn eigen Panathenaeïsche stadion.

III. Archeologisch en epigrafisch materiaal aangaande Herodes' landgoed bij Marathon

III.1 Inleiding Herodes' landgoed en activiteiten in Marathon

Archeologische en epigrafische vondsten in Marathon en Kephisia bevestigen dat Herodes hier zijn landgoed en eigendommen had, zoals ook uit de historische bron *Vitae Sophistarum* bekend is.⁴⁸ Herodes' familie was afkomstig uit de deme Marathon. Hij is er geboren, stierf er en wilde

---

⁴⁵ Phil., VS. 2.561-3; zie voor discussie datum inscriptie: Graindor 1912; Graindor 1930; Oliver 1970; Ameling 1983a; Tobin 1997; Skenteri 2005. Waarom deze beschuldiging 'mede' tot een verhoor leidde, zal ik in hoofdstuk IV uitgebreider beschrijven.

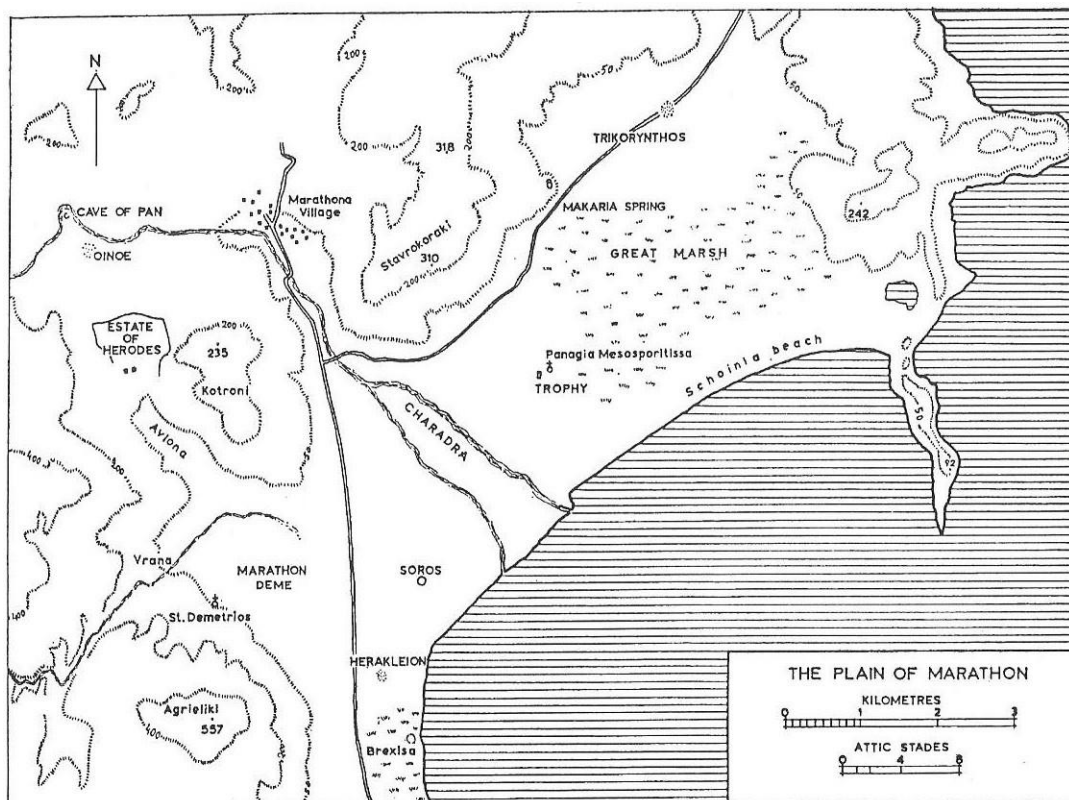
⁴⁶ Phil., VS. 2.561-3; zie voor discussie of Marcus Aurelius Herodes of Herodes zichzelf ballingschap oplegde, en/of hij in Orikon verbleef wegens ziekte: Graindor 1912; Graindor 1930; Ameling 1983a; Tobin 1997; Skenteri 2005.

⁴⁷ Ameling 1983a, 161-2; Phil., VS. 2.565-6.

⁴⁸ Ameling 1983a, 163; Phil., VS. 2.562; Tobin 1997, 21-2, voetnoot 6; Themelis 1974, 233-4. Tobin volgt de grenslijnen van de deme Marathon als uitgestippeld door Themelis. Marathon besloeg waarschijnlijk de gehele vlakte van Marathon, die zich uitstrekte van het grote moeras in het noorden en tot het kleine moeras in het zuiden (Brexisa).

er begraven worden.⁴⁹ In het archeologisch museum in Marathon en het epigrafisch museum in Athene stelt men het archeologisch en epigrafisch materiaal ten toon. Afbeelding 1 is een plattegrond van het nieuwe Marathon, waar de deme Marathon en het landgoed zich waarschijnlijk bevonden. Tobin benadrukt dat de exacte locatie van Herodes' villa in het gebied nog niet geïdentificeerd is.⁵⁰

Afbeelding I Marathon (Galli 2002, 179)

III.2 Archeologische en epigrafische bronnen met aanwijzingen voor Herodes' activiteiten in het oude Marathon

In deze paragraaf geef ik kort een overzicht van de aanwijzingen die Herodes' aanwezigheid in het oude Marathon bevestigen. Ik volg Tobins aanname dat Herodes' landgoed vermoedelijk in de Avlona-vallei gelegen heeft.⁵¹ Archeologisch materiaal duidt op een muur van 3300 meter die het stuk land met verscheidene gebouwen omgaf.⁵² Dat het stuk land een gift aan Regilla

⁴⁹ Phil., VS. 2.565.

⁵⁰ Tobin 1997, 241.

⁵¹ Tobin 1997, 242-9, zie de plattegrond in de appendix voor de vermoedelijke ligging van het landgoed.

⁵² Goette en Weber 2004, 112.

was, bewijst de inscriptie op de boog boven de poort van het landgoed.⁵³ Hierin staat vermeld dat de poort staat voor ‘eeuwige harmonie’ en dat de plaats die men zal betreden toebehoort aan Regilla. De achterkant van de boog bevat dezelfde inscriptie. De tekst van deze inscriptie duidt echter op het land als eigendom van Herodes.⁵⁴ Volgens Tobin geeft de boog de eeuwige harmonie van Regilla en Herodes weer. In het algemeen sluiten geleerden, zoals Tobin, zich aan bij de aanname van Ameling dat Herodes door middel van de poort refereert aan het landgoed als huwelijksgift van Herodes aan Regilla.⁵⁵ Desondanks lijkt het erop dat het landgoed alsnog bezit van Herodes was, omdat Regilla zijn vrouw was.

Verder versierden de gevonden zittende standbeelden van een vrouw en man de pilaren van de poort.⁵⁶ De standbeelden representeerden naar alle waarschijnlijkheid Regilla en Herodes. Onderstaande afbeelding bevat een reconstructie van de poort. De oostelijke pilaar draagt een gedicht van drie elegische coupletten. De inhoud van de coupletten duidt er op dat de inscriptie later is geplaatst op de pilaar, doordat het gedicht ter nagedachtenis van Regilla is.⁵⁷

⁵³ IG II 2 5189; SEG XXIII 131; Tobin 1997, 242-3.

⁵⁴ De inscripties op de boog vertonen overeenkomsten met enerzijds de boog van Hadrianus, anderzijds de stēle van Theseus. De inscripties op beide zijden van de boog van Hadrianus markeren de grensovergang door te vermelden dat ‘dit Athene is, voorheen de stad van Theseus’ en aan de achterkant dat ‘dit de stad van Hadrianus is en niet van Theseus’. De allusie naar Theseus’ stēle laat zien dat ook een Griekse boog een grensovergang kan markeren: ‘Dit is niet de Peloponnesos, maar Ionia’ en ‘Dit is de Peloponnesos, niet Ionia’ (Str. III.5.5; IX.1.6-7; Plu., *Thes.* 25.4). De boog boven de poort van Herodes’ landgoed lijkt echter niet te functioneren als grensovergang, maar als harmonieuze verbintenis van zijn huwelijk.

⁵⁵ Ameling 1983a, 118-9. Zie argumenten voor landgoed als huwelijksgift Tobin 1997, 246-7.

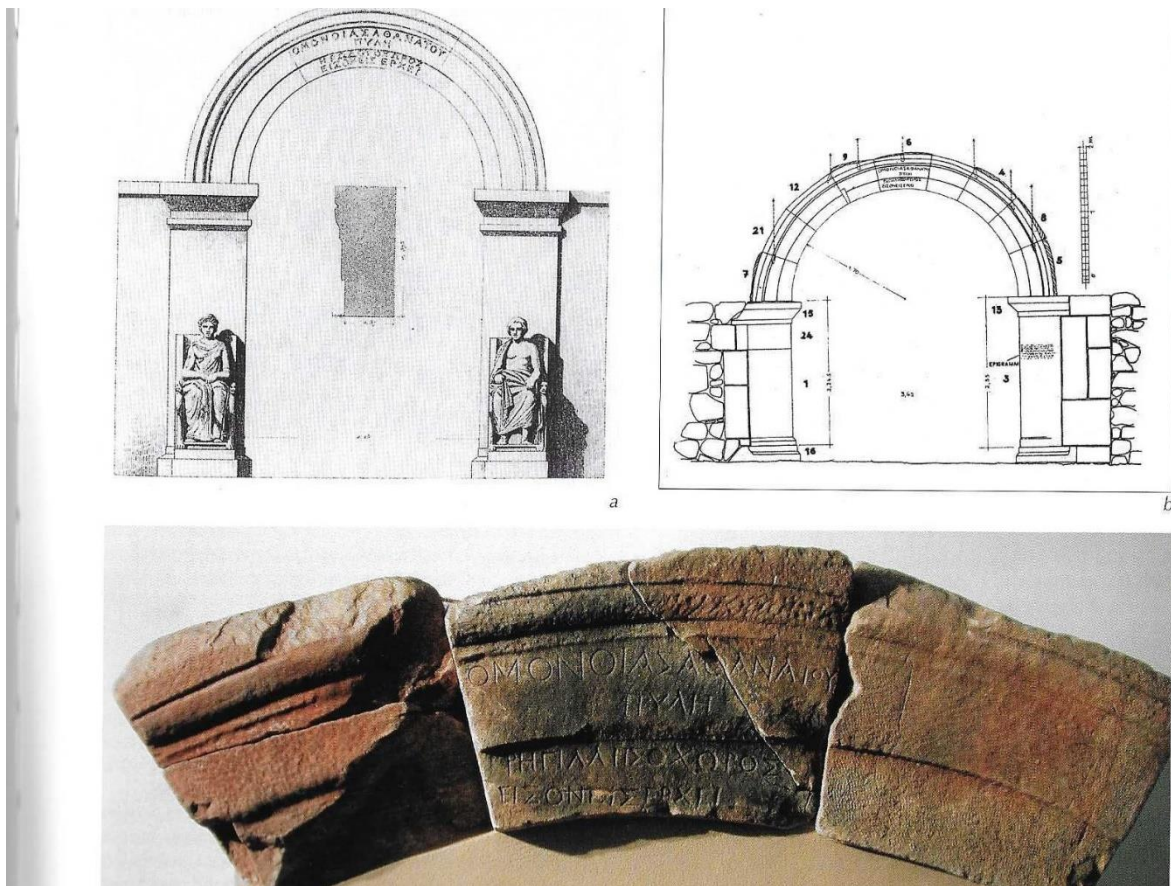
⁵⁶ De vraag of de beelden voor de pilaren van de boog stonden, of in een naiskos voor de poort is in dit onderzoek niet relevant. Zie discussie, Tobin 1997, 245-6 en voetnoten. Tobin wijst verder op de moderne toponiem van het stuk land, ‘de schaapskooi van de oude vrouw’. De legende gaat dat een rijke, oude vrouw en haar kudde schapen veranderden in steen door een ongelukkig lot. De legende is waarschijnlijk ontstaan door de vondst van de stenen. Indirect is de ‘oude vrouw’ zodoende een verwijzing naar Regilla.

⁵⁷ Geagan 1964, 149-156; SEG XXIII 121; Ameling 1983b, no. 99. In het eerste couplet spreekt een voorbijganger die het gedicht over harmonieuze liefde op de poort leest, vervolgens vertelt Herodes zijn verdriet over het verlies van Regilla aan de voorbijganger en in het derde couplet leest men het hartverscheurende rouwen van Herodes:

Ἄ μάκαρ ὅστις ἔδεψε νέην πόλιν, οὖν[ο]μα δ’ αὐτὴν
 Ῥηγίλλης καλέων, ζῶει ἀγαλλόμενος.
 Ζῶω δ’ ἀ[χ]νύμενος τό μοι οἰκία τέτυκται
 νόσφ[ι] φίλης ἀλόχου καὶ δόμος ἡμιτελής.
 ὣς ἄρα τοὶ θνητοῖσι θεοὶ βιοτὴν {ε}κεράσαντ[ες],
 χά[ρ]ματα τ’ ἠδ’ ἀνίας γείτονας ἀμφὶς ἔχο[υν]

Gelukkig is hij, die een nieuwe stad heeft gebouwd,
 het noemende bij de naam van Regilla, hij, die in vreugde leeft.
 Ik leef in droefenis, dat mijn huis is overkomen,
 zonder mijn geliefde echtgenote en het huis is half af.
 Zo mengden de goden de levensbeker met de sterfelijken,
 En schonken zij vreugde en verdriet zij aan zij aan beide zijden.
 (aangepaste vertaling Geagan 1964)

Afbeelding II Regilla' s (Herodes') landgoed (Goette en Weber 2004, 111)

Ook naast het landgoed van Regilla, in westelijk Marathon, vlakbij Vrana, bevestigen gevonden inscripties de aanwezigheid van Herodes.⁵⁸ Eén inscriptie op een marmeren sokkel heeft Alkia, moeder van Herodes, opgericht voor Polydeukion, een leerling van Herodes.⁵⁹ De tekst van een andere inscriptie verwijst naar Regilla als licht van het huis.⁶⁰ Ook heeft men hier inscriptie IG II 2 13205 aangaande Herodes gevonden.⁶¹ Verder heeft men tijdens de aanleg van een weg vlakbij de rivier de Skorpio een laat-Romeins waterbassin aangetroffen, dat opgebouwd was uit klassieke en Romeinse graf-stēlai. Daaronder bevonden zich drie hermen zonder hoofd met grafinscripties, waarvan één inscriptie gericht is aan Herodes' leerling Memnon.⁶² Waarschijnlijk droegen deze hermen de portretten van Herodes' beste leerlingen

⁵⁸ Tobin 249-252 en voetnoten; De suggestie van Tobin, dat dit gebied wellicht een uitbreiding van het landgoed zou zijn, volg ik ook hier. Sommigen, zoals Petrakos 1995, 109-12; Rife 2008, 95, beweren dat deze inscripties het bewijs zijn voor het landgoed van Herodes in West-Marathon. Deze discussie is echter niet relevant voor het onderzoek.

⁵⁹ IG II 2 3973; Lenormant 1866, 383, no. 192; Ameling 1983b, no. 175.

⁶⁰ Lenormant 1866, 383-4, no. 193 heeft de inscriptie gedocumenteerd, die later is verloren.

⁶¹ Lenormant 1866, 384 IG II 2 13205 hebben de inscriptie gedocumenteerd, die later is verloren; Deze inscriptie is gericht tot mensen die de monumenten willen verwijderen. Tobin gaat hier eerder op in hoofdstuk III, no. 17. Verder niet van toepassing op het thema van dit onderzoek.

⁶² De teksten van de grafinscripties bevatten de gebruikelijke vermelding dat niemand het graf mag ontheiligen door het te verplaatsen; Tobin gaat hier eerder op in hoofdstuk III, no. 21. Verder niet van toepassing op dit onderzoek.

Achilles, Polydeukion en Memnon die naast elkaar stonden als een groep vlakbij een necropolis.

Ook de archeologische vondsten in de baai van zuidelijk Marathon, bekend als Brexisa, bevestigen de aanwezigheid van Herodes.⁶³ Archeologen hebben namelijk een gebouw in Egyptische stijl en overblijfselen van gebouwen en baden gevonden, waartussen de portretten van Lucius Verus, Marcus Aurelius en Herodes zich bevonden.⁶⁴

Verder verbinden academici archeologisch en epigrafisch materiaal uit het noorden van het Marathon-gebied bij de oude deme Oinoë (Ninoi) met Herodes.⁶⁵ Hier hebben archeologen de overblijfselen van een tweede-eeuws gebouw gevonden. In een marmeren blok staat de naam van Herodes' moeder Alkia gegraveerd.⁶⁶ Ook bevat het gebouw een inscriptie die verwijst naar Herodes' overgrootvader Eukles.⁶⁷ Daarnaast hebben archeologen in de omgeving baden en een waterstelsel met *exedra* opgegraven, die wellicht te associëren zijn met Herodes.⁶⁸ Ten zuiden daarvan vonden zij nog twee grafinscripties met de naam Achilles, en een marmeren monument, botten en stēlai, behorende tot een begraafplaats.⁶⁹ Waarschijnlijk beeldden de hermen Achilles, Polydeukion en Memnon af.

III. 3 Epigrafisch materiaal aangaande Herodes in modern Marathon

Ook wijst de inhoud van verscheidene inscripties, gevonden net ten oosten van Oinoë, op activiteiten van Herodes in het moderne Marathon, en het nabijgelegen dorpje Bey (Μπει).⁷⁰ In een modern huis vond men dezelfde onderdelen van een inscriptie als inscriptie IG II 2 13205, die men waarschijnlijk op een herm gekerfd had.⁷¹ Verder is er een inscriptie met de titel Memnon in het dorpje gevonden.⁷² De inscriptie is behoorlijk gefragmenteerd en geplaatst op een herm. In een paardenstal in het dorpje heeft Graindor ook de Marathon-inscriptie, de focus van dit onderzoek, gevonden.⁷³ Dit fragmentarisch gedicht beschrijft de terugkeer van Herodes vanuit Sirmium via Eleusis naar Athene in een stoet die bestaat uit alle lagen van de bevolking.

---

⁶³ Tobin 1997, 252-6.

⁶⁴ Het eerste portret is huidig tentoongesteld in het Ashmolean Museum in Oxford, de andere twee portretten in het Louvre in Parijs. Een muur met een poort omgeeft de gebouwen. Een mannelijk en vrouwelijk Egyptisch standbeeld stonden voor de ingang van het gebouwencomplex. Achter de entree vond men een gebouw met een trap, dat men identificeert als Egyptisch heiligdom door de vondst van een marmeren steen met een discus van Ra met eromheen kronkelende slangen en andere symbolen. De steen bevond zich waarschijnlijk boven de ingang naar de tempel. Het complex zou volgens Graindor en Tobin te identificeren zijn als de door Philostratos (*VS.* 2.554) genoemde Egyptisch Canopus tempel.

⁶⁵ Tobin 1997, 266-71.

⁶⁶ Galli 2002, 115 is daar nog meer van overtuigd dan Tobin hier.

⁶⁷ Tobin verwijst hier naar Petrakos 1995, 182.

⁶⁸ Zie argumenten voor de associatie van de vonsten met Herodes in: Tobin 1997, 274; Rife 2008, 95.

⁶⁹ IG II 2 13195, IG II 2 13202; Tobin 1997, 270-1.

⁷⁰ In het begin van de 20ste eeuw bezat het dorpje de Ottomaanse naam Bey. Vandaar dat geleerden nog steeds refereren aan het dorpje Bey. Waarschijnlijk heeft het modern Marathon zich uitgebreid tot en met het dorpje, waardoor het dorpje in geen register of kaart meer te vinden.

⁷¹ IG II 2 13207.

⁷² IG II 2 13196.

⁷³ Graindor 1912, IG II 2 3606.

In het hoofdstuk na het lemma, het *imago*, de editie, de vertaling en de *apparatus criticus* van het gedicht zal ik dieper ingaan op de historische achtergrond van de inscriptie

IV Inscriptia Graeca II² 3606

IV.1 Lemma

In deze paragraaf ga ik dieper in op de vondst en eigenschappen van de ‘Marathon-inscriptie’. Het onderzoek van Graindor naar de inscriptie, gevonden in een paardenstal in het kleine dorp Bey, heeft Svensson uitgebreid.⁷⁴ Svensson heeft wijzigingen aangebracht in de teksteditie van Graindor (H IV.4). Volgens Tobin had men de inscriptie waarschijnlijk in gebruik als een blok bij de drempel.⁷⁵ Daarnaast heeft men een vrouwelijk standbeeld en wat overblijfselen van een gebouw gevonden.

De inscriptie heb ik nader onderzocht op zijn huidige bewaarplaats in het Marathon-museum. De inscriptie en zijn pediment zijn bij elkaar genomen 0,88 meter hoog; zijn lengte is 0,61 meter breedte en de wijdte van de steen is 0,08 meter. In het pediment heeft men een diskus gekerfd. Verder bestaat de inscriptie uit 38 verzen in elegisch distichon, waarvan 12 regels niet compleet zijn door schade aan de rechterkant van de steen. De laatste twaalf regels lijken de werkelijke ontmoeting tussen de terugkerende Herodes en de processie te beschrijven, omdat de fragmentarische regels zodanige bewoordingen bevatten (het verwelkomen van de zoon als een moeder..., met vreugde..., bewogen... Vss. 32-8) Het rechter gedeelte naast de tekst is breder dan het linker gedeelte naast de tekst. Tobin suggereert dat men een plaatje in het lege rechtergedeelte zou hebben gekerfd.⁷⁶

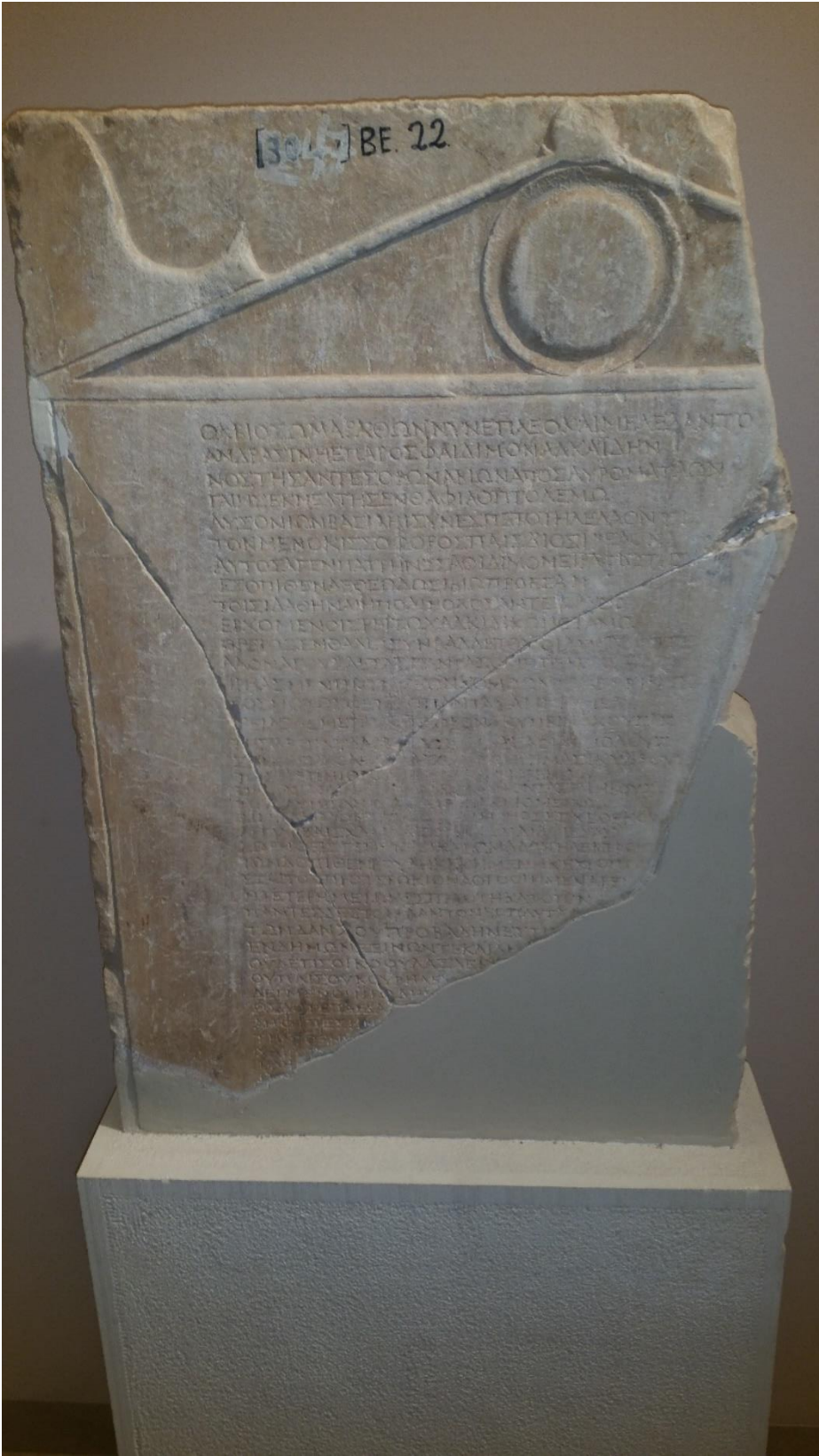
---

⁷⁴ Graindor 1912; Svensson 1926, 527.

⁷⁵ Tobin 1997, 272.

⁷⁶ Ibid.

IV. 2 Imago

IV. 3 Tekst IG Π² 3606

- 1 ὄλβιος, ὦ Μαραθῶν, νῦν ἔπλεο, καὶ μελεδαντός
ἀνδράσιν ἠὲ πάρος, φαίδιμον Ἀλκαΐδην
νοστήσαντ' ἔσορῶν Ἀβίων ἀπὸ Σαυροματάων
γαίης ἐκ νεάτης, ἔνθα φιλοπτολέμῳ
- 5 Αὐσονίων βασιλῆι συνέσπετο τῆλ' ἐλάοντι.
τὸν μὲν ὁ κισσοφόρος παῖς Διὸς ἰρέα ὄν
αὐτὸς ἄγεν πάτρην ἐς αἰοίδιμον Εἰραφιώτης,
ἐξόπιθεν δὲ θεῶ δωσιβίῳ πρόεσαν.
τοῖσι δ' Ἀθηναίη πολιήοχος ἀντεβόλησε
- 10 ἐρχομένοις Ῥειτῶ, Χαλκιδικῶ ποταμῶ,
Θρειῶζ', ἔνθ' ἀλίῳ συμβάλλετον οἶδμα ῥόος τε,
λαδὸν ἄγουσα ἔτας πάντας ὀμηγερέας,
ἱρήας μὲν πρῶτα θεῶν κομόωντας ἐθείραις
κόσμῳ τῷ σφετέρῳ, πάντας ἀριπρεπέας,
- 15 ἱρείας δὲ μεταῦθι σαόφρονα Κύπριν ἐχούσας,
τῆς δ' ἐπι κυδαλίμους παῖδας αἰοιδοπόλους
Ζηνὶ θεηκολέοντας Ὀλυμπίῳ μασικύδρους,
τοῖσι δ' ἐπ' ἠϊθέους ἴστορας ἠνορέης,
παῖδας Ἀθηναίων χαλκῷ γανάοντας ἐφήβους,
- 20 τοὺς αὐτὸς, λήθην πατρὸς ἀκειόμενος
Αἰγείδew, λῶβης δ<v>οφοεΐμονος ἔσχεθε κούρο[υς]
ἀργυφέαις χλαίναις οἴκοθεν ἀμφιέσας,
δωρηθεῖς γ' ἐνετῆσι κατωμαδὸν ἠλέκτροιο.
τῶν δ' ὄπιθεν βουλή κεκριμένη Κεκρόπων
- 25 ἔξαιτος προτέρῳ κίον ἀθρόοι, ἠ μὲν Ἀρειῶ[ν],
ἠ δ' ἐτέρη μείων ἔσπετο τῆ κατόπιν.
πάντες δ' ἐστολάδαντο νεόπλυτα φάρ[εα λευκά].
τῶν δ' ἀνχοῦ προβάδην ἔστιχ[εν ἄλλος ὄχλος]
ἐνδήμων ξείνων τε καὶ αἰ — —
- 30 οὐδέ τις οἰκοφύλαξ λείπ[ετ' ἐνὶ μεγάροις]
οὐ παῖς, οὐ κούρη λευ[κώλενος, ἀλλ' ἀγέροντο]
δέγμενοι Ἡρώδην — —
ὡς δ' ὅτε παῖδα γε — —
ἀμφιπέση μή[τηρ — —]
- 35 τηλόθεν ἐ[ξ ἀπίης γαίης — —]
χαιροσύ[νη — —]
πλήν — —
ὦ[ρ]σ[ε]? — —]

IV. 4 Apparatus Criticus

1 μελέδαν[ας] Graindor (1); μελεδαίνη Von Wilamowitz-Moellendorff (1) | 2 ἀνδρ', ἀσίν' ἦ (τ)ε Graindor (1); ἀνδράσιν ἦτε Von Wilamowitz-Moellendorff (1) | 2 Ἀλκαϊδην Graindor (1); Ἀλκαϊδην Wilamowitz-Moellendorf (1), Ameling | 3 ἀβίων Graindor (1), Svensson, Petrakos, Skenteri | 5 βασιλῆι Graindor | 10 Πειτῶ Χαλχιδικῶ ποταμῶ Graindor (1), Svensson; Πειτῶι, Χαλχιδίκωι ποταμῶι Von Wilamowitz-Moellendorff (1) | 11 ἔνθ' ἀλίῳ Graindor (1), Svensson, Ameling; ἔνθα δὴ Von Wilamowitz-Moellendorff (1) | 15 μέγ' αὐθις ἄφρονα Graindor (1); μεταῦθις ἄφρονα Svensson | 17 Ὀλυμπίῳ μασκύδρους Graindor (1); Ὀλυμπίῳ ἵμασι κύδρους Hiller-von Gaertringen, Von Wilamowitz-Moellendorff (1)(2); Ὀλυμπίῳ ἵμασι κύδρους Peek, Ameling, Skenteri | 20 ἀκείομενο <υ>ς Roussel, Oliver, Ameling | 21 δυ[σδα]ίμονος Graindor, Von Wilamowitz-Moellendorff (1); δημοφείματος Wilamowitz (2) | 23 δωρηθεῖς τ' Von Wilamowitz-Moellendorff (1)(2), Skenteri | 25 ἀρείῳ[v] Von Wilamowitz-Moellendorff (1)(2) Ameling, Petrakos, Skenteri | 28 τὸν δ' ἀνχοῦ προβάδην εσι Graindor; τῶν δ' ἀνχοῦ προβάδην εσι Von Wilamowitz-Moellendorff (1); τῶν δ' ἀνχοῦ προβάδην ἔστιχ' [ἄλλος ὄχλος] Svensson; τῶν δ' ἀνχοῦ προβάδην ἔστιχ' [ὄμιλος ἅπας] Von Wilamowitz-Moellendorff (2) | 29 ἐνδήμων ξείνων τε καὶ Graindor (1), Von Wilamowitz-Moellendorff (1); ἐνδήμων ξείνων τε καὶ αἰ - -; [ἐ]νδήμων ξείνων τε καὶ αἰδ/λ Von Wilamowitz-Moellendorff (2); ἐνδήμων ξείνων τε καὶ Αἰ[νεαδᾶν - - Ameling | 30 οὐδέ τις οἰκοφύλαξ λείπε[το] - - Svensson, Von Wilamowitz-Moellendorff (2); οὐδέ τις οἰκοφύλαξ λεύτε[τ' ἐνὶ μεγάροις] Graindor (2) | 31 οὐ παῖς, οὐ κούρη δε Graindor (1), Von Wilamowitz-Moellendorff (1); οὐ παῖς, οὐ κούρη λευ[κώλενος] - - Svensson; οὐ παῖς, οὐ κούρη λευ[κόχρως, στεῦντο δὲ πάντες] Graindor (2); [ο]ὐ παῖς, οὐ κούρη λευ[κόχρως, ἀλλ' ἀγέροντο] | 32 δεγμεν Graindor (1), Von Wilamowitz-Moellendorff (1) | 33 ὅσα Graindor (1), ὅσα Von Wilamowitz-Moellendorff (1); ὡς δ' ὅτε παῖδα - - Svensson; ὡς δ' ὅτε παῖδα γέ[ρων]? Ameling | 34 _ Graindor (1), Von Wilamowitz-Moellendorff (1); [ἀ]μφιπέση μ[ήτηρ] Von Wilamowitz-Moellendorff (2) | 35 _ Graindor (1), Von Wilamowitz-Moellendorff (1); τηλόθεν ἐ[ρχόμενον] Svensson; [τ]ηλόθεν ἐ[κ] Von Wilamowitz-Moellendorff (2) | 36 _ Graindor (1), Von Wilamowitz-Moellendorff (1); [χ]αιροσύ[νη] Von Wilamowitz-Moellendorff (2) | 37 _ Graindor (1), Von Wilamowitz-Moellendorff (1); [π]λὴν α/λ/δ Wilamowitz-Moellendorf (2) | 38 _ Graindor (1), Von Wilamowitz-Moellendorff (1); ὡς Svensson, Von Wilamowitz-Moellendorff (2).

IV. 5 Vertaling

1 Gelukkig, O Marathon, ben jij nu geworden, en verzorging verdienende
door mannen meer dan voorheen, toen jij keek naar
de glorieuze zoon van Alkaios,
die terugkeerde van de Sarmatiaanse nomaden
vanaf de (uiterste) grens van de aarde, waarheen hij
5 de oorlogszuchtige koning van de Ausoniërs volgde, toen hij ver weg op veldtocht was.
De Eiraphiotes, de met klimop omkransde zoon van Zeus, bracht hem uit eigen beweging
als zijn eigen priester naar zijn veel bezongen vaderland,
en van achteren dreven de twee leven gevende godinnen hem voort.
De stadbeschermer Athena kwam hen tegen,
10 toen zij de twee Rheitoi naderden, de twee Chalkidikische rivieren,
onderweg naar Thria, waar zowel de zoute zee als de zoute stroming tezamen komen.
Athena, toen zij haar volk leidde, alle burgers bijeengebracht,
eerst de priesters van de goden, die hun haar lang laten groeien
in hun eigen toga, allen blinkend,
15 daarna de priesters, die hun Cypris beheerst (vlekkeloos) houden,
vervolgens de beroemde gedicht zingende jongens,
tempeldienaren aan de Olympische Zeus, wijd bekend om hun klederdracht,
onmiddellijk na hen ongetrouwde mannen, dapperheid zoekenden,
zonen van de Atheners, ephebes, stralend in hun bronzen wapenuitrusting,
20 degenen die hij uit eigen beweging, toen hij (nog steeds) de vergeetachtigheid
bij Aigeus' zoon van zijn vader aan het genezen was,
behoedde voor schande van het dragen van zwarte kleding
door hen te kleden met schitterende zilverwitte mantels op zijn eigen kosten,
en door hen amberen pinnen te schenken om te dragen op de schouder.
Achter hen marcheerde de boulē (de raad), gekozen uit de Kekropiërs,
25 allen tezamen, de uitverkorene, de Areopagus, eerst,
en achter deze groep volgde de senaat minder in rang.
Zij allen hebben zich gekleed in pas gewassen, witte kleding,
dicht achter hen marcheerde de overige groep van stadsbewoners,
vreemdelingen en ...
30 noch enig heer des huizes is achtergelaten in een huis
noch een jongen, noch een blankarmig meisje, maar zij verzamelden zich
Herodes verwelkomend...
zoals, wanneer een moeder...
haar zoon omarmt...
35 van verre van een verafgelegen land...
met vreugde...

behalve...?

bewogen..?

V Historische achtergrond: Herodes Atticus' terugtrekking en terugkeer.

Om het gedicht in zijn geheel te kunnen interpreteren, onderzoek ik in dit hoofdstuk de historische achtergrond van Herodes Atticus' vermeende terugtrekking en terugkeer op basis van de *Vitae Sophistarum van Philostratos* en de tekst van inscriptie SEG XXIX 127. De *VS* is de enige bron over de geschillen tussen de Atheners en Herodes voor zijn terugtrekking. In de secundaire literatuur verklaren geleerden deze historische gebeurtenissen dan ook alleen aan de hand van deze primaire bron en de Marathon-inscriptie.⁷⁷ Met het oog op het verhaal achter de Marathon-inscriptie zal ik als zodanig de *VS* interpreteren. We moeten ons realiseren dat we de historische achtergrond proberen te schetsen op basis van slechts één primaire bron, waarvan we niet zeker weten of het daadwerkelijk op de waarheid berust. Ook is het eigen aan de schrijver van een biografie dat hij de werkelijkheid beschrijft vanuit zijn visie en zodoende zijn visie verantwoordt aan de hand van de door hem uitgekozen bronnen. Daarom zal ik naast Philostratos' beschrijving aan de hand van Olivers onderzoek naar de tekst van SEG XXIX 127 over de verstandhouding tussen de Atheners en Herodes de politieke situatie rondom Herodes' terugtrekking en terugkeer verduidelijken.⁷⁸

In paragraaf II.8 heb ik Herodes' geschillen met Atheners en vooraanstaande Romeinen in de *VS* beschreven. Demonstratus, Mamertinus en Praxagoras beschuldigden Herodes van tirannie en deelname aan de samenzwering van tegenkeizer Lucius Verus tegen keizer Marcus Aurelius. In reactie op hun beschuldiging verweet Herodes hen samen te zweren tegen hem en probeerde hen voor het pro-consulaire gerecht te dagen. De Atheense stadspolitici gingen echter onmiddellijk naar Marcus Aurelius in Sirmium om hun gelijk te krijgen en beriepen zich op Marcus Aurelius' democratische gezindheid. Zij kregen de steun van Marcus Aurelius' vrouw Faustina de jongere en hun dochter. Deze steun beïnvloedde het oordeel van de keizer. Ook maakte de beschuldiging van Herodes als sympathisant van Lucius Verus' samenzwering hem mogelijke verdacht bij de keizer.

Ondertussen was Herodes hen gevolgd in het gezelschap van de dochters van één van zijn vrijgelatenen. 's Nachts sloeg een bliksemflits op hen in en zij kwamen daardoor om het leven. Voor het tribunaal van de keizer geleid was Herodes door de gebeurtenis zo buiten zinnen dat hij niet in staat was om zich goed te verdedigen in een speech, zodat hij in plaats daarvan tekeer ging. Waarschijnlijk teleurgesteld in het oordeel van Marcus Aurelius verliet hij boos de zaal. Daarop stond Marcus Aurelius de Atheners toe zich te verdedigen. Marcus Aurelius liet niet zien dat de beschuldigingen naar zijn oude leraar Herodes hem zeer deden. De Atheense vergadering viel hem en zijn vrijgelaten volgelingen aan wegens het omkopen van magistraten. In reactie hierop reageerde de keizer boos jegens de vrijgelatenen en besloot tot, volgens Philostratos een formulering van Marcus Aurelius, een zo licht mogelijke straf voor hen en geen straf voor Herodes.

---

⁷⁷ Graindor 1912, 1930; Ameling 1983a; Tobin 1997; Skenteris 2005.

⁷⁸ Phil., *VS*. 2.559-66; Oliver 1970.

Mijns inziens ergerde de plaatselijke aristocratie zich kennelijk, zoals ik eerder in paragraaf II.8 heb geconstateerd, aan de grote rollen die Herodes' vrijgelatenen binnen het stadsbestuur ontvingen door de invloed van Herodes. Verder suggereer ik dat Philostratos de lezer hier laat zien dat Marcus Aurelius beide partijen een gedeeltelijk gelijk toekende om wellicht de verstandhouding tussen de Atheners en Herodes te verbeteren.

Volgens Philostratos keerde Herodes niet onmiddellijk terug naar Athene, maar woonde hij enige tijd in Orikon in Epirus, de stad die hij zelf gesticht zou hebben. Philostratos betoogt dat Marcus Aurelius Herodes nooit veroordeeld zou hebben of een ballingschap opgelegd zou hebben. Hij baseert zijn argument op de door hem geparafraseerde apologie voor de onvermijdelijke rechtszaak die de keizer in reactie op Herodes' brief schreef, toen Herodes zich weer in de omgeving van Athene bevond.⁷⁹ Marcus Aurelius begroette hem als vriend, wenste hem een goede gezondheid, en noemde de licht opgelegde straf voor zijn vrijgelaten volgelingen, maar zei niet dat Herodes een straf opgelegd zou hebben gekregen. Herodes lijkt dan ook, zoals ik in hoofdstuk 2 heb vermeld, zich te hebben teruggetrokken in Orikon, hoewel hij tijdens zijn verblijf aldaar ziek was. Na de rechtszaak en terugtrekking in het nabijgelegen Sirmium, verbleef Herodes in de door hem meest geliefde demes Marathon en Kephisia. Philostratos noemt echter niet de terugkeer van Herodes naar Athene, die het gedicht van inscriptie IGII 2 3606 beschrijft. Opvallend is wél dat bij Herodes' uitvaart, zoals we hebben gelezen in hoofdstuk II, de hele stad uitliep. Hieruit blijkt dat de Atheners Herodes gunstig gezind waren. Toch valt hieruit niet op te maken of dat ook gold voor Herodes' tegenstanders.

Olivers vertaling van en onderzoek naar de tekst van inscriptie SEG XXIX 127 werpen meer licht op de politieke situatie.⁸⁰ Tobin heeft de gebeurtenissen in de VS eerder vergeleken met de situatie in SEGXXIX 127.⁸¹ Ook zij geeft aan zich bewust te zijn van het feit dat zij afhankelijk is van Philostratos' visie, omdat de VS de enige primaire bron is die we voor handen hebben.⁸² Haar onderzoek zal ik uitbreiden. Opgravingen in de Atheense en de Romeinse agora hebben fragmenten van deze inscriptie blootgelegd. De inscriptie fungeert als een brief, waarin keizer Marcus Aurelius zich richt tot de Atheners. De keizer beschrijft zijn oordeel in verschillende rechtszaken, waaronder die van Herodes en zijn tegenstanders. In verschillende zaken verdedigt Marcus Aurelius Herodes tegenover zijn vijanden. Zo schrijft Marcus Aurelius in de brief het Atheense verzoek om zonen van vrijgelatenen toe te staan in de Areopagus toch te hebben goedgekeurd om nieuwe geschillen te vermijden:⁸³

ἵνα μή τι[ς νέαν] ἀμφοβήτησιν παράσχοι, προσήκειν ἔδοξεν σαφῶς καὶ τοῦτο διορίσασθαι· εἴ τινες ἐκ πατέρων ἀπε[λευ]θέρων γεγονότες τῆς βουλῆς τῶν Πεντακοσίων ἐξανέστησαν, τοῦτοις ἐπανιέναι πάλιν εἰς τὴν [ἐξέ]τασιν κατὰ [τ]ὰ αὐτὰ συνκεχωρήσθω καθὰ καὶ τοῖς ἐξ Ἀρείου πάγου·

⁷⁹ De brief en apologie zijn helaas niet teruggevonden.

⁸⁰ Zie volledige tekst, vertaling en onderzoek van de inscriptie: Oliver 1970, 1-84.

⁸¹ Tobin 1997, 39-43.

⁸² Tobin 1997, 5-8.

⁸³ SEG XXIX 127, vss. 96-9.

Opdat niemand een nieuw geschil veroorzaakt, leek het gepast dat ook dit duidelijk besloten wordt.

Als sommigen die afkomstig zijn van vrijgelaten vadersen zich hebben verwijderd van de raad van 500, mogen zij weer terug te keren naar de *census* volgens dezelfde voorwaarden als aan hen van de Areopagus. (Eigen vertaling)

* Romeinse *census* is gelijk aan ἐξέτασις.

Uit deze zinnen kan ik opmaken dat de vrijgelatenen dezelfde rang mogen bekleden als de Areopagieten. Oliver suggereert dat Marcus Aurelius de toelating van vrijgelatenen aan de Areopagus onder dezelfde voorwaarden zou hebben goedgekeurd, omdat er gebrek was aan financiële steun aan de stad. Ik ben het met Oliver eens dat de *anarchia* in de archonlijsten, die Oliver vervolgens naar voren brengt, aangeven dat er voorheen ook al moeilijk was om te zoeken naar een *archon* die de stad financieel ondersteunt.⁸⁴ De *anarchia* zijn letterlijk de gegevens met betrekking tot de periode zonder *archon eponymos*. Op basis van deze gegevens volg ik Tobins suggestie dat Marcus Aurelius de Atheners in de hun bekende politieke en economische situatie probeert te overtuigen van het gebrek aan financiële steun van Herodes, zolang als Herodes niet terugkeert naar Athene.⁸⁵

Marcus Aurelius sluit de brief dan ook af met het verzoek aan de Atheners om zijn geliefde Herodes te vergeven en te verwelkomen in Athene om zij aan zij met de Atheners educatieve en culturele zaken en festivals te organiseren, omdat er geen conflicten van belang meer zijn:⁸⁶

ἡγοῦμαι δεδηλωσθαι, δι' ὧν ἀπεφηνάμην, ὅτι ἕκαστα π[ρ]οϊδόμην ο[ὐ] διὰ π[ε]ρ[ι]ουσίας
μᾶλλον ἢ φροντίδος, ἵνα πρὸς τὸ μέλλον Ἡρώιδῃ τε ὑπάρχῃ παρὰ Ἀθηναίους συνευφρ[οσύ]νη
περὶ τε τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἔχειν σὺν τῇ εὐκλεεῖ περὶ παιδείαν σπουδῆι, καὶ Ἀθηναῖοι
τῆς πρόσ[θεν] γνωστῆς εἰς αὐτοὺς εὐπορίας τοῦ κρ Ἡρώιδου μεμνημένοι τὸ θάρσος τῆς
πρότερον περὶ ἀλλήλους [οἰκει]ότητος ἀναγεώσασιν, δι' ἣν οὐδὲ ἐμοῦ διαλλακτοῦ δέονται. τί
γὰρ ἂν ἔτι ὑποκαθέζοιτο ἐν γνώμ[η]τι νόμος, μετὰ τὸ ἀπαλειφθῆναι τὴν ἐπὶ [τ]αῖς αἰτίαις μνήμην,
τῆς θεραπείας ἐπὶ πᾶσιν ἐκπεπονημένης [ἵνα]
Ἀθην[α]ίοις ἐξῆι τὸν ἐμὸν καὶ τὸν ἰδ[ι]ον αὐτῶν Ἡρώιδην στέργειν,
οὐδενὸς ἔτι ἐτέρου τῇ εὐνοίαι με[γά]λου
ἀντικρούοντος;

Er is duidelijk gemaakt, denk ik, door de dingen die ik verkondigde, dat ik in alle zaken voorzien heb, doordat ik niet meer had dan zorg, opdat het in de toekomst mogelijk is voor Herodes aan de zijde van Atheners met zijn zeer vermaarde ijver met betrekking tot opvoeding onthaal te

⁸⁴ Oliver 1970, 60.

⁸⁵ Tobin 1997, 42-3.

⁸⁶ Tekst SEG XXIX 127, vss. 87-94, geciteerd en onderzocht door Oliver 1970, 8, 32.

ontvangen met betrekking tot religieuze en menselijke festiviteiten, en opdat de Atheners, die zich zijn eerdere bekende welwillendheid jegens hen herinneren, weer hun vertrouwen vernieuwen van hun eerdere vriendschap, waardoor zij mij niet als een verzoener nodig hebben. Wat voor een herinnering zou nog in iemands geest blijven plakken, nadat de herinnering aan de beschuldigingen is uitgewist, opdat het, omdat aan alle Atheners zorg is voorzien, aan hen mogelijk is om mijn en hun eigen Herodes te steunen, aangezien er geen een of ander groot conflict meer van belang is? (Eigen vertaling)

Op basis van Philostratos' beschrijving van de geschillen tussen Herodes en zijn tegenstanders, de aanklacht die leidde tot Marcus Aurelius' verhoor van Herodes en Herodes' besluit tot straf van Herodes' vrijgelatenen, heb ik reeds eerder de mogelijkheid voor ogen gehouden dat Marcus Aurelius beide partijen probeerde te verzoenen. Volgens Tobin wijst de begrafenisprocessie ter ere van Herodes door alle Atheners wijst ook op de herenigde relatie tussen Herodes en de Atheners. In de tussentijd lijkt het erop dat Herodes het volle vertrouwen van de Atheners weer terug had gewonnen. Deze gebeurtenis is moeilijk als historische werkelijkheid bestempelen, omdat Philostratos als enige deze gebeurtenis beschrijft. Verder volgt uit deze gebeurtenisbeschrijving de vraag of ook de Atheners, die hem aanklaagden, hem weer accepteerden. Daar schrijft Philostratos niet over.

Vervolgens heb ik onderzocht dat Marcus Aurelius in zijn brief aan de Atheners, SEG XXIX 127, waarschijnlijk bij de Atheners, waaronder ook de klagende lokale aristocratie, probeerde te verantwoorden waarom zij Herodes weer moesten verwelkomen in de stad om de financiële organisatie van culturele en educatieve zaken en festiviteiten op zich te nemen. Daaruit kan ik opmaken dat Herodes nog niet was teruggekeerd naar de stad, maar dat hij waarschijnlijk nog in Orikon verbleef. Verder legt de keizer in de brief uit dat de vrijgelatenen weer een plek mogen bemachtigen in de Areopagus, met het oog op de opgeloste geschillen en de waarschijnlijk prangende financiële situatie. Op basis van bovenstaande gebeurtenissen concludeer ik dan ook dat de keizer met deze beslissingen de nood van Herodes terugkeer wil verantwoorden aan de Atheners, zodat Herodes de gezamenlijke vaderstad weer voorziet van financiële middelen en rust tussen partijen creëert, waardoor de welvaart weer zal terugkeren in de stad. Tobin suggereert op het einde van haar onderzoek dat alle Atheners Herodes hebben verwelkomd met vreugde in reactie op Marcus Aurelius' aansporing wegens de financiële noodsituatie en de opgeloste geschillen, omdat het volgens hem duidelijk is dat de gebeurtenissen in het gedicht van de 'Marathon-inscriptie', in de tekst van SEG XXIX 127 en in de *VS* samengevoegd de historische werkelijkheid zijn. In het volgende hoofdstuk zal ik analyseren of de inhoud van het gedicht als zodanig ruimte biedt tot historising.

VI Literaire analyse

Nu ik de historische achtergrond van Herodes' ballingschap en terugkeer voor ogen heb, zal ik in dit hoofdstuk het gedicht van de 'Marathon-inscriptie', de terugkeer van Herodes, analyseren om vervolgens de gebeurtenissen en situatie van de externe en interne wereld van het gedicht te kunnen vergelijken. Hierbij zal ik gebeurtenissen en literaire begrippen, zoals welke positie van de verteller en op basis van welke eigenschappen het fragmentarisch gedicht een bepaalde plaats binnen de literaire traditie heeft, nader verklaren.

Binnen het kader van dit onderzoek ga ik niet in op de auteurskwestie, aangezien zowel de historische achtergrond als de inhoud van dit fragment daar geen uitsluitsel over kunnen geven, behalve vermoedens en suggesties.⁸⁷ Om dezelfde reden ga ik ook niet in op de beoogde toehoorders van het gedicht.

Tot een literaire analyse van een gedicht behoort de positie van de verteller tot het verhaal. Met het vocatief ὦ Μαραθῶν in vers 1 spreekt de verteller Marathon aan (apostrophè), waardoor hij de *locus* Marathon personificeert. Verder is de verteller geen karakter in het verhaal, en daardoor kunnen we de verteller 'external narrator' noemen binnen de terminologie van De Jong.⁸⁸ Bovendien is er nergens in het fragment een ik-persoon, een werkwoordsvorm van de eerste persoon en gegevens over de verteller te vinden. Om deze redenen is de identiteit van de verteller niet te achterhalen en blijft hij anoniem. Een anoniem persoon is vaak de verteller in een epos. De anonimiteit biedt de verteller de mogelijkheid alles te vertellen wat hij nodig heeft om te vertellen over het onderwerp, alsof hij zelf de gebeurtenissen heeft gezien. In die zin wekt de verteller de schijn bij de toehoorder alles te weten, alsof hij geïnspireerd is door muzen of goden. Toch benadrukt de verteller zijn aanwezigheid niet in het verhaal. De term 'covert narrator' van De Jong past precies bij de verteller in dit fragment, aangezien hij geen karakter heeft in het verhaal, zichzelf als verteller niet reflecteert en geen commentaar geeft op de gebeurtenissen (behalve de uiting dat Marathon nu gelukkig mag zijn).⁸⁹

In de verzen 1-3 zegt de verteller tegen Marathon dat deze plaats nu gelukkig is geworden (ὄλβιος νῦν ἔπλεο) en verzorging verdienende meer dan voorheen (μελεδαντός ἀνδράσιν ἢ ἐ πάρος), toen jij keek (ἐσορῶν) naar de glorieuze zoon van Alkaios die terugkeerde (φαίδιμον Ἀλκαίδην νοστήσαντ') naar 'zijn veel bezongen vaderland', Athene (πάτρην ἐς αἰοίδιμον vs. 7). Pas in vers 32 maakt de verteller de identiteit van deze terugkerende man expliciet: Herodes. De verteller benadrukt zodoende dat de terugkeer van Herodes zo'n vreugde zal opleveren voor Athene en de deme Marathon alsof het een goddelijk teken is dat de deme gelukkig mag zijn en meer zorg verdient van de Atheners, omdat Herodes afkomstig was van Marathon.

---

⁸⁷ Een taalkundige analyse van taal en stijl van dit gedicht in vergelijking tot taal en stijl van soortgelijke gedichten aangaande Herodes, waarvan de auteur wellicht bekend is, zou kunnen helpen in de auteurskwestie, maar in het kader van dit onderzoek zal ik hier niet op in gaan.

⁸⁸ De Jong 2004, 1.

⁸⁹ De Jong 2004, 2.

Met het lovende epitheton φαίδιμον in combinatie met het patroniem Ἀλκαΐδην (vs. 2) refereert de verteller naar de glorieuze afkomst van Herodes: zijn moeder Alkia en haar familie claimden afstamming van Alkaios, de vader van Amphitryon en de grootvader van Herakles.⁹⁰ De referenties aan zijn afkomst in gedichten aangaande Herodes reflecteren zijn trots. Als heerser regeert hij namelijk in een glorieuze traditie van zijn familie die terug is te traceren tot mythologische figuren en Homerische helden. Door naar Herodes' roemrijke familie te verwijzen veronderstel ik dat de verteller wil benadrukken dat Herodes' terugkeer naar Athene een positief goddelijk teken is, omdat zijn familie ook met de goedkeuring van de goden regeerde.

Uit versregels 3-5 is op te maken dat Herodes terugkeerde van het gebied van de Sarmatiaanse nomaden (Ἀβίων ἀπὸ Σαυροματάων), waarheen hij keizer Marcus Aurelius (Ἀύσονίων βασιλῆι) volgde (συνέσπετο), die blijkbaar aan het vechten was tegen de Sarmatiërs (τῆλ' ἐλάοντι). Ἀβίων is een epitheton in combinatie met het ethoniem Σαυροματάων, zoals Skenteri het veronderstelt.⁹¹ Herodotus schreef dat de Sarmatiaanse nomaden zwierven in het oosten van Scythië voorbij de Tanais.⁹² Zij waren een Iraans volk verwant aan de Scythen.

In versregels 6-8 start de beschrijving van Herodes' terugkeer naar zijn veel bezongen vaderland (πάτρην ἐς αἰοίδιμον). Dionysos (ὁ κισσοφόρος παῖς Διὸς, Εἰραφιώτης) en de twee leven gevende godinnen Demeter en Kore (θεὸ δωσιβίω) begeleiden hem bij zijn terugkeer. De verteller zegt zodoende dat deze goden de terugkeer van Herodes gunstig gezind zijn. Dionysos steunt de terugkeer, omdat Herodes de priester is van Dionysos (ἰρέα ὄν).

Waarom de verteller op deze manier refereert aan de godinnen als gunstig gezind jegens Herodes is te verklaren uit het gebied waar Herodes, Dionysos, Demeter en Kore doorheen gaan, waar Athena (Ἀθηναίη) hen ontmoette (ἀντεβόλησε) (vss. 9-11). Hier geeft de auteur een geografisch *excursus*. Zij naderden de twee Rheitoi, de twee Chalkidikische rivieren (ἐρχομένοις Ῥειτῶ, Χαλκιδικῶ ποταμῶ), onderweg naar Thria, waar zowel de zoute zee als de zoute stroming samenkomen (Θρειῶζ', ἔνθ' ἀλίω συμβάλλετον οἶδμα ῥόος τε). Pausanias meent dat de bevolking de rivieren Χαλκιδικῶ ποταμῶ noemden, omdat zij stromen onder de grond van de Chalkidikiërs, waarna zij uitmonden in de zoute zee.⁹³ Deze rivieren waren de heilige stromen van Eleusis, zoals *LSJ* τὰ ῤειτὰ beschrijft.⁹⁴ Eleusis was een kustplaats vlak ten westen van Athene. Eleusis was de plaats van de Eleusinische mysteriën. De betekenis van ἔλευσις, de komst, wijst op de inwijdende zuiveringsriten binnen de mysteriën.⁹⁵ Volgens Pausanias waren de Rheitoi belangrijk, omdat zij heilig waren aan Demeter en Kore, de

---

⁹⁰ Skenteri 2005, 96.

⁹¹ Skenteri 2005, 88-9.

⁹² Skenteri 2005, 88-9; Hdt., *Hist.* 4. 21. 1 Τάναιν δὲ ποταμὸν διαβάντι οὐκέτι Σκυθική, ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη τῶν λαξίων Σαυροματέων ἐστὶ, οἱ ἐκ τοῦ μυχοῦ ἀρξάμενοι τῆς Μαίητιδος λίμνης νέμονται.

⁹³ Paus., *Graec. Descr.* 1.38.1

οἱ δὲ Ῥειτοὶ καλούμενοι ῥεῦμα μόνον παρέχονται ποταμῶν, ἐπεὶ τό γε ὕδωρ θάλασσά ἐστὶ σφισι· πείρεουσιν ὑπὸ τῆς γῆς ἐς θάλασσαν κοιλοτέραν ἐμπίπτοντες.

⁹⁴ *LSJ* s.v. ῤειτὰ, τὰ: name of sacred streams at Eleusis.

⁹⁵ Savage 2005.

godinnen met betrekking tot de Eleusinische mysteriën.⁹⁶ Ingewijden associeerden de rivieren dan ook met de zuiverende kracht van water. Bovendien vertelt Pausanias via een oude legende te hebben vernomen dat de rivieren de grens tussen het land van de Atheners en het land van de Eleusiniërs markeerden.⁹⁷ De dualis Πειτώ lijkt de auteur dan ook te gebruiken om de stromende eenheid van twee rivieren te benadrukken, de eenheid die er ook tussen de Atheners en Eleusiniërs zou moeten zijn. Hieruit valt op te maken dat beide processies tot eenheid moeten leiden, namelijk dat de processie met Athene en alle Atheners de komst van Herodes en de goden moeten accepteren. In die zin is de rol van Demeter en Kore hier te verklaren, omdat Herodes via het rivierengebied terugkeert onder hun bescherming.⁹⁸ De godinnen zijn hem gunstig gezind, omdat Herodes fungeerde als exegeet van de Eleusinische mysteriën. Door een geografisch digressie te geven lijkt de auteur de terugkeer van Herodes historisch te willen verantwoorden.

Bij de rivieren komen Herodes' groep en de godin Athena en haar volk (λαὸν vs. 12) elkaar tegen. Athena begeleidt (ἄγουσα vs. 12) alle verzamelde burgers (ἕτας πάντας ὀμηγερέας vs. 12) in een processie (vss. 13-31) om Herodes te verwelkomen (δέγμενοι Ἡρώδην vs. 32). De rol van Athena in deze welkomstprocessie is niet vreemd, omdat zij als beschermster van de stad Athene (Ἀθηναίη πολιήχορος vs. 9) Herodes gunstig gezind is om de terugkeer naar de stad goed te laten verlopen. De processie bestaat uit verschillende groepen van de Atheense maatschappij (vss. 13-31):

- De priesters van de goden (ἱρῆας θεῶν vs.14).
- De priesteressen van Aphrodite (ἱερείας σαόφρονα Κύπριν ἐχούσας, 'de priesteressen die hun Cypris beheerst (vlekkeloos) houden' vs. 15). Volgens Graindor nam Herodes deel aan de cultus van deze godin en vereerde hij haar ter ere van zijn vrouw Regilla.⁹⁹ Κύπρις dient zodoende als een metonymie voor de onbezoedelde beheersing van Aphrodite, wellicht ook voor van zijn vrouw Regilla.
- Zingende jongens, tempeldienaren van de Olympische Zeus. (ἄοιδοπόλους Ζηνὶ θεηκολέοντας Ὀλυμπιώϊ vss. 16-7). Herodes was de *archon* binnen de cultus van de Olympische Zeus in het Panhellenion, ook was hij de *agonothetes* van de spelen ter ere van de Olympische Zeus/ Zeus Panhellenios.
- Epheben met bronzen wapenuitrusting (χαλκῶ ἐφήβους vs. 19), die zilverwitte mantels van Herodes kregen om te dragen (ἀργυφέαις χλαίναις ἀμφιέσας vs. 22) om hen te behoeden van de schande van het dragen van zwarte kleding (λώβης δ<v>οφοεΐμονος vs. 21), die zij eerst moesten dragen voor de vergeetachtigheid bij Aigeus' zoon van zijn vader (λήθην πατρὸς Αἰγείδεω vs. 20-1). Theseus zou bij zijn terugkeer van Kreta, waar hij de Minotaurus doodde, witte zeilen hijsen om aan zijn vader te laten zien dat hij

⁹⁶ Paus., *Graec. Descr.* 1.38.1

λέγονται δὲ οἱ Πειτωὶ Κόρης ἱεροὶ καὶ Δήμητρος εἶναι, καὶ τοὺς ἰχθύς ἐξ αὐτῶν τοῖς ἱερεῦσιν ἔστιν αἰρεῖν μόνους;

⁹⁷ Paus., *Graec. Descr.* 1. 38.1 οὗτοι τὸ ἀρχαῖον, ὡς ἐγὼ πυνθάνομαι, πρὸς Ἀθηναίους τοὺς ἄλλους ὄροι τῆς γῆς Ἐλευσινίους ἦσαν, καὶ διαβάσι τοὺς Πειτούς πρῶτος ᾤκει.

⁹⁸ Of Herodes ingewijd was in deze cultus, zie discussie in: Graindor 1912, 84;

⁹⁹ Graindor 1912, 85-6.

heelhuids zou zijn teruggekeerd.¹⁰⁰ Theseus vergat de belofte aan zijn vader en liet de zwarte zeilen wapperen. In reactie daarop pleegde zijn vader zelfmoord. Verder voorzag Herodes de mantels ook van amberen pinnen (δωρηθεῖς γ' ἐνετῆσι κατωμαδὸν ἠλέκτροιο vs. 23).

- De raad van de Areopagos, 'uitverkoren' orgaan (ἔξαιτος vs. 25), en de raad van 500, 'mindere' orgaan (ἡ δ' ἑτέρη μείων vs. 26), van het Atheense bestuursstelsel. Allen hebben zich gekleed in pas gewassen, witte kleding (πάντες ἐστολάδαντο φάρεα λευκά vs. 27).
- De rest van het Atheens volk vs. 28-31; stadsbewoners, vreemdelingen (ἐνδήμων ξείνων) en alle jongens, meisjes en de heren des huizes (οὐ παῖς, οὐ κούρη λευκώλενος οὐδέ τις οἰκοφύλαξ λείπετ' ἐνὶ μεγάροις) verzamelden zich, Herodes verwelkomend (ἀγέροντο δέγμενοι Ἡρώδην vs. 31-2).

Op het einde van het gedicht beschrijft de verteller dat alle Atheners, de stad Athene, Herodes verwelkomen met een metafoor, namelijk zoals een moeder haar zoon omarmt (ὡς δ' ὅτε παῖδα γε ἀμφιπέση μήτηρ 33-4) met vreugde (χαροσύνη vs. 36).

Skenteri analyseert uitgebreid een opvallend parallel van deze metafoor in een fragmentarisch gedicht dat Menandros in zijn boek *περὶ ἐπιδεικτικῶν*, 'Over epideictische speeches', citeert als een *λόγος ἐπιβατήριος*, 'aankomstspeech' voor een heerser.¹⁰¹ De verteller richt zich tot een legeraanvoerder die na zijn overwinning terugkeert:

τοὺς δ' αὐτὴ δέχεται πα[τρ]ίς μέγα [κα]γχαλόωσα
μήτηρ οἷα Λάκαινα σὺν ἄσπιδι π[αῖδ]α λαβοῦσα
αὐτὶς ἀφ' αἱματόε[ν]τος ἀνερχόμενον πολέμοιο.¹⁰²

De vaderstad zelf ontvangt hen (de legeraanvoerder en zijn troepen), zich erg verheugende, zoals een Spartaanse moeder die haar zoon, die met een schild terug komt van de met bloed bevleekte oorlog grijpt. (Eigen vertaling)

In deze situatie omarmt Sparta als een moeder met vreugde de legeraanvoerder die terugkeert. Zoals Skenteri beargumenteert, vertoont dit fragment gelijkenissen met het gedicht aangaande Herodes, omdat een stad als een moeder haar zoon omarmt met blijdschap. Skenteri merkt echter niet op dat de fragmenten duidelijk met elkaar verschillen: Het gaat om Sparta, niet Athene, die de persoon ontvangt en het gaat om de legeraanvoerder (en zijn troepen) die terugkeert na een overwinning in een oorlogssituatie, niet Herodes die terugkeert na zijn terugtrekking in Orikon. Wanneer Skenteri de gedichten verder vergelijkt, valt haar op dat in

¹⁰⁰ Roussel 1941, 163-5; geeft als eerste een sluitende verantwoording dat de auteur hier verwijst naar de mythe over Theseus en zijn vader.

¹⁰¹ Heitsch 1963: no. 28.25-7 (Pap. Vindobonensis 29788a, third century AD); Men. Rh., *περὶ ἐπιδεικτικῶν* 377.32-388.15; Skenteri 2005, 101-3.

¹⁰² Men. Rh., *περὶ ἐπιδεικτικῶν* 377.33-5.

dit gedicht voorspoedige voortekenen de terugkeer van de persoon vergezellen en dat in het gedicht aangaande Herodes goden als positieve voortekenen Herodes' terugkeer vergezellen:

ἀλλ' ἤκεις μὲν ἐπ' αἰσίοις συμβόλοις...¹⁰³

maar jij bent teruggekomen onder voorspoedige voortekenen...(eigen vertaling)

Verder adviseert Menander 'encomiastische' onderwerpen te gebruiken voor een goed λόγος ἐπιβατήριος. Skenteri merkt hier terecht op dat evenals het gedicht van de 'Marathon-inscriptie' dit gedicht onderwerpen van een *encomium* bevat, namelijk afkomst, vaderstad en land en alle lagen van de bevolking die hen met vreugde verwelkomen:

όλοκλήροις τοῖς γένεσι, παῖδες, πρεσβῦται, ἄνδρες, ἱερέων γένη, πολιτευομένων συστήματα, δῆμος...¹⁰⁴

in gehele families, kinderen, ouderen, mannen, groep priesters, verenigingen van politieke mannen, het volk..., (eigen vertaling)

Er is een duidelijke parallel aanwezig met het gedicht, zoals Skenteri beargumenteert, toch vraag ik me af of de auteur van de 'Marathon-inscriptie' het gedicht wilde gebruiken als een epideictische speech. Omdat op basis van het gedicht niets uit te sluiten is over de auteur en zijn doel, kan ik dit gedicht niet zomaar als een epideictisch λόγος ἐπιβατήριος bestempelen.

Wanneer ik naar het metrum van het fragment kijk, het elegisch distichon, zou het gedicht kunnen passen bij de poëtische traditie binnen de lyriek, aangezien lyrieci het elegisch distichon als eerste gebruikten. De grootse raakvlakken met het gedicht bevatten de overwinningsoden van Pindarus. Pfeijffer geeft overzichtelijk een beschrijving van algemene kenmerken van een overwinningsode.¹⁰⁵ Herodes is geen overwinnaar in de Pindarische traditie, maar de verteller beschrijft duidelijk dat Herodes' terugkeer een overwinning zal zijn voor Athene, alleen niet waarom. Deze vorm van glorieus indirect lof is typerend voor een overwinningsode, aangezien het de naam van de overwinnaar versterkt. Het indirect prijzen van de persoon vindt ook plaats in de vorm van veel sierlijke epitheta, zoals φαίδιμον in combinatie met het glorieuze patroniem Ἀλκαΐδην in vs. 2, 'de glorieuze zoon van Alkaios'. Evenals in een overwinningsode benadrukt de verteller in het gedicht de encomiastische gegevens rondom de overwinning, maar niet de overwinning zelf, om de persoon zelf extra te prijzen, zoals de naam van de overwinnaar (Ἡρώδην vs. 32), zijn glorieuze familie naam door middel van een exorbitant patroniem (Ἀλκαΐδην vs. 2) en zijn vaderland (πάτρην ἐς αἰδίμον in vs. 7). Ook zie ik hier de focus van de verteller op de verandering van het verleden naar het heden voor

---

¹⁰³ Ibid. 378.10.

¹⁰⁴ Ibid. 381.7-9.

¹⁰⁵ Pfeijffer 2004, 213-32.

Marathon in combinatie met de apostrophè ‘O Marathon’ dat hij gebruikt om meer aandacht op de huidige gebeurtenis, de terugkeer van Herodes, te leggen, waardoor ook de verteller Herodes indirect prijst. Zo is Marathon nu gelukkig geworden (ἔπλεο) en is het verzorging verdienend meer dan voorheen (μελεδαντός), toen het keek (ἔσορῶν) naar Herodes, die terugkeerde (νοστήσαντ’), (vs. 1-3). De bijwoorden nu (νῦν) een meer dan voorheen (ἤ ἐ πάρος) versterken het effect van focus op de veranderde situatie; voorheen was Marathon minder gelukkig en verdiende het minder verzorging, omdat Herodes niet meer in Athene was, en nu is het wel gelukkig en meer verzorging verdienend, omdat Herodes terugkeert. De focus op de succesvolle huidige overwinning van Herodes geeft de wens aan van de verteller dat hij zijn glorie en succes ook in de toekomst zal verspreiden, omdat het ‘nu’ ook kan.

De inscriptie toont niet alleen verwantschappen met een lyrische overwinningsode, maar ook met de epische traditie. Voor deze teksten is in het algemeen de verlevendiging van de tekst door de anonieme, alwetende verteller, alsof het verhaal zich afspeelt voor de neus van de toehoorder, kenmerkend.¹⁰⁶ De verlevendiging van de inscriptie uit zich in het gebruik van een groot aantal sierlijke bijvoeglijke naamwoorden (φιλοπολέμω, vs. 4, δωσιβίω vs. 8, ἀριπρεπέας vs. 14, κυδαλίμους vs. 16, λευκώλενος vs 31), epitheta (φαίδιμον vs.2, κισσοφόρος vs.6, ἀοίδιμον vs. 7, πολιήχος vs. 9, σαόφρονα vs. 15), stijlfiguren, zoals een patroniem (Ἀλκαΐδην vs. 2), een metonymie (Κύπριν vs. 15) en een metafoor (δέγμενοι Ἡρώδην,... ὡς δ’ ὅτε παῖδα γε... ἀμφιπέση μή[τηρ... τηλόθεν ἐ[ξ ἀπίης γαίης...vss. 32-5) beschrijvingen van eigenschappen, kleding en gebruiksvoorwerpen, ook in combinatie met werkwoordsvormen, onder andere *praesentia*, die de situatie beschrijven alsof de gebeurtenissen zich nog steeds voordoen (bijv. κομῶντας ἐθειράς κόσμω τῷ σφετέρῳ vs. 13-4, μασικύδρους vs. 17, ἴστορας ἠνορέης vs. 18, χαλκῷ γανάοντας vs. 19, δ<v>οφοείμονος vs. 21, ἀργυφέαις χλαίναις ἀμφιέσας vs. 22, δωρηθεῖς γ’ ἐνετήσι κατωμαδὸν ἠλέκτροιο vs. 23, νεόπλυτα φάρεα λευκά vs. 27), alsof de toehoorders de processie zien en ervaren.

Een verder opvallend kenmerk zijn de geografische en etnografische uitweidingen. Deze beschrijvingen hebben kenmerken van de historische digressies van Herodotus’ *Historiae* die dienen als historische verantwoording en van hellenistische poëzie (in het bijzonder de *Argonautica* van Apollonius Rhodius). Herodes reisde terug van het verafgelegen gebied waar de Sarmatiaanse nomaden zwierven (vs. 3-4), waarna hij de twee Rheitoi naderde, waar zowel de zoute zee als stroming samenkwamen (vs. 10-1). Zodoende kunnen we op basis van de inhoud van het fragmentarisch gedicht stellen dat het naast kenmerken van de encomiastische lyriek kenmerken van de hellenistische epiek bevat.¹⁰⁷

Tot slot heb ik door middel van deze literaire analyse van het gedicht ingezien dat de gegevens van de historische achtergrond op basis van de VS en Marcus Aurelius’ aansporingsbrief (H V) niet te vinden zijn in het gedicht:

¹⁰⁶ De Jong 2004, Hfdst 1: ‘Epic and Elegiac Poetry’; De Jong, 13-23; Cuypers, 43-62; Hunter, 63-81; Harder, 83-97.

¹⁰⁷ In een volgend onderzoek zou het interessant zijn om taal en stijl van de inscriptie te vergelijken met de lyrische en epische taal en stijl.

- of de terugkeer heeft plaatsgevonden, zodanig als het beschreven is in het gedicht.
- of alle Atheners, waaronder ook de jaloerse aristocratie, Herodes weer verwelkomden.
- of Marcus Aurelius de Atheners heeft aangespoord met deze brief om Herodes met vreugde te ontvangen.
- of de Atheners hem weer wilden accepteren in de politieke en culturele organisatie, omdat de geschillen opgelost waren en er financiële nood was.
- of Herodes onmiddellijk is teruggekeerd naar Athene, nadat de Atheners de aansporing van Marcus Aurelius ter harte zouden hebben genomen.

Hierdoor blijkt het methodisch onverantwoord om de gegevens uit verschillende bronnen samen te voegen tot een historische werkelijkheid, zoals Tobin doet.

VII Historische analyse

In dit hoofdstuk zal ik laten zien hoe verschillende geleerden te werk gaan en conclusies trekken door hun analyse van het gedicht te baseren op de biografie van Philostratos, waardoor zij de inhoud van het fragmentarisch gedicht historiseren. In deze uiteenzetting zal ik ook nadruk leggen op het belang van onderscheid tussen archeologische, epigrafische en historische gegevens en de gegevens van het gedicht zelf.

Graindor onderzoekt als eerste de inscriptie en analyseert als eerste het gedicht in *Un Épisode de la Vie d'Hérode Atticus*. Hij gebruikt in zijn onderzoek andere inscripties en Philostratos' *VS* om biografische gegevens over Herodes te verzamelen en de gebeurtenissen in het gedicht te historiseren. In combinatie met zijn werk *Un Milliardaire Antique: Hérode Atticus et Sa Famille* blijft zijn werk nog steeds nuttig voor huidig onderzoek.¹⁰⁸ Hij voegt de ontbrekende gegevens van het gedicht samen met de biografische gegevens van de *VS* en vice versa. Na een samenvattende analyse van de inhoud van het gedicht, vult Graindor in zijn eerste werk de gebeurtenissen verder in aan de hand van de *VS*, zonder de bronnen van elkaar te onderscheiden.¹⁰⁹ Ook neemt hij de gebeurtenissen vanuit Philostratos' perspectief voor waar aan. Zo schrijft Philostratos dat Herodes tweemaal is teruggekeerd vanuit Pannonië, hij beschrijft de terugkeer naar Athene echter niet, waardoor Graindor waarschijnlijk de neiging heeft gekregen om deze ontbrekende informatie in te vullen met de gebeurtenissen uit het gedicht. De gebeurtenissen voor de terugkeer in de *VS* verbindt Graindor vervolgens met de gebeurtenissen in versregels 3 tot en met 5, waarin de verteller zegt dat Herodes terugkeerde van de Sarmatiaanse nomaden, waarheen hij Marcus Aurelius volgde. Hieruit maakt Graindor op dat Herodes Marcus Aurelius volgde om zich te verdedigen tegen de aanklachten van de aristocratie, die Philostratos beschrijft. Na zijn proces in Sirmium voor het gerechtshof van Marcus Aurelius trok Herodes zich terug in Orikon, in ballingschap of niet, voordat hij naar

---

¹⁰⁸ Graindor 1930, 128-9.

¹⁰⁹ Graindor 1912, 71-83; ik zal vooral ingaan op de grote lijnen van Graindors historische analyse van het gedicht, specifieke details voegen namelijk weinig toe aan mijn veronderstelling dat geleerden de inhoud van een gedicht niet zomaar op basis van één historische bron kunnen verantwoorden is of in de geschiedenis kunnen plaatsen.

Athene terugkeerde. Ook suggereert Graindor dat de beschrijving van de vrolijke verwelcoming door alle lagen van de Atheense maatschappij (vss. 12-38) duidt op herwaardering en acceptatie van Herodes door de gehele bevolking, ook waar hij geschillen mee had. Bovendien concludeert hij op basis van Philostratos' beschrijving van Herodes' begrafenisprocessie dat alle Atheners Herodes weer accepteerden in Athene. Door de inhoud van het gedicht in de geschiedenis te plaatsen heeft Graindor niet in de gaten dat het zou kunnen dat niet alle Atheners, die hem van tirannie en samenzwering beschuldigden, zijn terugkeer accepteerden. De verteller zegt namelijk niets over de opgeloste geschillen met deze personen en/of deze personen, zoals ik op het einde van de literaire analyse heb geconstateerd. Ook staat nergens in het gedicht dat de Atheners hem daadwerkelijk zo enthousiast hebben onthaald. Graindor probeert zelfs in zijn analyse de gebeurtenissen van het gedicht en de gebeurtenissen van de *VS* op een tijdlijn te plaatsen door middel van het gebruik van andere inscripties. Een dergelijk onderzoek is onbruikbaar, omdat het niet zeker is of de gebeurtenissen op deze volgorde elkaar in een bepaalde tijd opvolgden.

Von Wilamowitz-Moellendorf analyseert in zijn werken *Marcellus von Side* en *Lesefrüchte* enkele taal en stijlkenmerken van de inscriptie.¹¹⁰ Hij voegt belangrijke informatie toe aan het onderzoek van Graindor, maar ook hij volgt de historische invulling van het gedicht. Herodes trok zich lange tijd terug in Orikon, nadat hij zich verdedigd had tegen de aanklachten van de Atheners voor het gerechtshof van Marcus Aurelius. Volgens Von Wilamowitz-Moellendorf moesten de Atheners buigen voor de milde uitspraak van de keizer en moesten zij de geschillen bijleggen met Herodes, omdat hij lange tijd de financiële zorg van de stad en van festiviteiten en organisaties in de stad op zich had genomen.¹¹¹ Op het moment dat de financiële situatie slecht was, moesten zij de terugkerende Herodes met vreugde verwelkomen. Mijns inziens historiseert Von Wilamowitz-Moellendorff de inhoud van de inscriptie verder dan Graindor, omdat hij eraan toevoegt dat Marcus Aurelius de Atheners ook nog eens afdwingt om Herodes' terugkeer met vreugde te verwelkomen wegens financiële nood, hoewel de *VS* en het gedicht daar geen informatie over geven. Zodoende maakt Von Wilamowitz-Moellendorff van zijn suggestie een historische feit.

Na Graindor en Von Wilamowitz-Moellendorff beschrijft Walter Ameling Herodes Atticus' leven in een uitgebreide biografie en analyseert hij het gedicht bondig.¹¹² Hij is de eerste die Herodes in de Romeinse en Atheense maatschappij van de 2^e eeuw beschrijft. Evenals Graindor en Von Wilamowitz-Moellendorff voegt hij de gebeurtenissen in het gedicht en in de *VS* op een soortgelijke manier samen, waardoor ook hij het gedicht klakkeloos historiseert.¹¹³ Verder verantwoordt hij als eerste zijn historische analyse van het gedicht met data uit inscriptie SEG XXIX 127, de brief van Marcus Aurelius aan de Atheners. Hij voegt daardoor de gebeurtenissen in de *VS* en in deze brief samen met de gebeurtenissen in het gedicht en

---

¹¹⁰ Von Wilamowitz-Moellendorff 1928, 27-30 en 1929, 489-90; om het onderzoek in te kaderen zal specifiek onderzoek naar de taal en stijl van de inscriptie uitblijven.

¹¹¹ Von Wilamowitz-Moellendorff 1928, 28.

¹¹² Ameling 1983a en b.

¹¹³ Ameling 1983b, 207.

concludeert vervolgens dat Marcus Aurelius' aansporing alle Atheners overtuigde om Herodes' terugkeer te accepteren. Hij maakt daarbij ook geen onderscheid tussen de epigrafisch gegevens en biografische gegevens. Hij beweert namelijk op basis van het samenvoegen van de gegevens uit de drie verschillende bronnen dat Herodes na zijn terugtrekking terugkeerde in Athene door de welwillendheid van de keizer in het proces tegen zijn aanklagers, omdat hij het bij de Atheners afdwong om Herodes met vreugde te verwelkomen. Uit het gedicht valt echter niet op te maken of alle Atheners, waaronder ook zijn aanklagers, hem verwelkomden. Ook zegt de verteller niets over de welwillendheid van de keizer. Bovendien zegt de verteller niets over de redenen voor een verwelkomende ontvangst, zoals de opgeloste geschillen tussen Herodes en de Atheners, de financiële nood en het verzoek om Herodes weer te laten deelnemen aan het politieke en organisatorisch wezen. Verder staat er niet in het gedicht of Herodes terugkeerde in reactie op het vernemen van een positieve reactie van alle Atheners op Marcus Aurelius' aansporing. Misschien is hij wel langer gebleven in Orikon. Laat staan dat de aansporing de Atheners heeft aangezet om Herodes met vreugde te ontvangen.

In reactie op voorgaande geleerden maakt Tobin in haar werk *Herodes Attikos and the city of Athens* als eerste een duidelijk onderscheid tussen de externe en interne wereld van het gedicht.¹¹⁴ De externe wereld van het gedicht verantwoordt zij op basis van archeologisch materiaal, inscripties, een biografie, de interne wereld van het gedicht onderzoekt zij aan de hand van de inhoud van het gedicht. Hoewel zij de externe en interne wereld van het gedicht onderscheidt en zij zegt zich ervan bewust te zijn dat Philostratos de enige primaire bron is die we hebben, waardoor wij zijn visie op de geschiedenis volgen, vult zij de gebeurtenissen uit de VS en het gedicht toch met elkaar aan.¹¹⁵ Hierbij vermeldt zij niet dat zij vanuit suggesties voor de gebeurtenissen in de VS op basis van het gedicht en vice versa historische feiten schept, zoals eerder genoemde geleerden hebben gedaan. Ook maakt zij hierbij geen onderscheid tussen de verschillende genre-kenmerken van de bronnen. Zij beargumenteert het verloop van de politieke gebeurtenissen tot aan de terugkeer van Herodes sterk door Philostratos' VS en SEG XXIX 127 grondig met elkaar te vergelijken (Zie hoofdstuk V). De informatie van Philostratos' VS en SEG XXIX 127 blijken een aanvulling op elkaar te zijn om de historische werkelijkheid te kunnen schetsen. Uit onderzoek naar de brief van Marcus Aurelius aan de Atheners, SEG XXIX 127, blijkt dat Marcus Aurelius de Atheners, waaronder ook de klagende lokale aristocratie, probeerde te overtuigen van de nood om Herodes weer te verwelkomen in de stad om de financiële organisatie van culturele en educatieve zaken en festiviteiten weer op zich te nemen. Herodes blijkt zodoende nog niet naar Athene te zijn teruggekeerd. Dat is voldoende bewijs om te stellen dat Marcus Aurelius de brief schreef, toen Herodes nog in Orikon verbleef. Toch is Tobin's samenvatting van de inhoud van de 'Marathon-inscriptie' ook beïnvloed door historische en biografische gegevens, omdat zij de oorzaken en gebeurtenissen in de VS, in Marcus Aurelius' brief en in het gedicht met elkaar verbindt, waardoor zij alsnog de historische

---

¹¹⁴ Tobin 1997.

¹¹⁵ Tobin 1997, 5-8.

analyse van voorgaande geleerden bevestigt.¹¹⁶ Zij suggereert namelijk op het einde van haar onderzoek dat alle Atheners Herodes met vreugde verwelkomd hebben op aandringen van keizer Marcus Aurelius. Uit het gedicht kan ik echter niet op te maken dat alle Atheners dat hebben gedaan, laat staan de lokale aristocratie die hem aanklaagde. Ook staat er niets in het gedicht over de overtuigende kracht van Marcus Aurelius' aansporing. Het is daardoor foutief om te stellen dat Marcus Aurelius de Atheners overtuigd zou hebben om Herodes met vreugde te ontvangen en weer te accepteren in Athene. Bovendien kan ik op basis van de inhoud van het gedicht niet de conclusie trekken dat zij blij waren met Herodes' terugkeer wegens financiële nood in de politieke en culturele aangelegenheden van de stad. Er staat zelfs niet in het gedicht dat Herodes terugkeerde, wanneer hij vernam dat de Atheners hem weer zouden accepteren. De kans is groot dat hij nog langer in Orikon is gebleven. Bovendien valt er uit het gedicht niet op te maken dat Herodes daadwerkelijk op deze manier terugkeerde.

Evenals Tobin onderscheidt Skenteri in haar boek *Herodes Atticus reflected in occasional poetry of Antonine Athens* de externe en interne wereld van het gedicht. In vergelijking tot de benadering van Tobin doet zij dat door opmerkingen over de tekst en vertaling, historische achtergrond, literaire analyse (inhoud van het gedicht) en taal en stijl los van elkaar te analyseren.¹¹⁷ Evenals Tobin benoemt zij dat Marcus Aurelius in zijn brief de Atheners ervan probeerde te overtuigen om Herodes met vreugde te ontvangen wegens opgeloste geschillen en financiële nood, maar verwijst niet naar de argumenten die Tobin geeft in het samenvoegen van de gebeurtenissen in de VS en in SEG XXIX 127.¹¹⁸ Ook voegt Skenteri deze losse historische gegevens zonder verantwoording aan de gebeurtenissen in het gedicht toe om de gebeurtenissen in het gedicht een plek in de geschiedenis te geven, waardoor ook zij de inhoud van het gedicht historiseert. Zij zegt namelijk dat Marcus Aurelius de gevoelens van de Atheners had veranderd door zijn aansporingsbrief, omdat zij allen Herodes met vreugde verwelkomden in de 'Marathon-inscriptie'.

Uiteindelijk suggereert Skenteri hetzelfde verloop van de gebeurtenissen van de opgeloste geschillen met de Atheners tot aan Herodes' uiteindelijke terugkeer naar Athene in het gedicht als Tobin. Beiden maken er zelfs de historische werkelijkheid van. Hoewel de suggesties op zichzelf een zekere aannemelijkheid hebben, strekt methodisch gezien een strikte scheiding tussen de inhoud van het gedicht en de historische werkelijkheid.

---

¹¹⁶ Tobin 1997, 33-45, 274.

¹¹⁷ Skenteri 2005.

¹¹⁸ Skenteri 2005, 27, 94-5.

VIII Conclusie

In dit onderzoek heb ik zowel Herodes' terugkeer als zijn leven onderzocht. Enerzijds heb ik het fragmentarisch gedicht van de 'Marathon-inscriptie', de terugkeer van Herodes, literair geanalyseerd, anderzijds heb ik zijn leven, bezittingen, landgoed en activiteiten besproken door de primaire bron *Vitae Sophistarum*, secundaire bronnen en epigrafische en archeologische bronnen te onderzoeken. Het blijkt waardevol te zijn om literaire en historische analyse van het gefragmenteerde gedicht van elkaar te onderscheiden. Academici hebben namelijk de neiging om het gedicht te historiseren, waardoor zij van hun eigen suggesties de historische werkelijkheid maken. Ook gebruiken zij epigrafische en archeologische bronnen en een biografie om hun historische analyse te onderbouwen, maar vaak zonder onderscheid van de verschillende soorten gegevens.

Eerst heb ik het leven van Herodes Atticus beschreven om de belangrijke gebeurtenissen in zijn leven en zijn politieke invloed te schetsen: zijn geboorte en afkomst, opleiding, vrouw en kinderen, zijn levenseinde, ambtsverloop, Herodes als euergeet en de politieke invloed en welvaart, die beide leidden tot jaloezie onder de lokale aristocratie en de bevolking. Door de jaloerse aristocratie ontstonden er geschillen tussen Herodes en de lokale aristocratie.

Vervolgens heb ik onderzocht waar Herodes' landgoed en bezittingen zich zouden hebben bevonden en de activiteiten waar hij zich mee bezig hield. Zijn landgoed heeft in het oude Marathon gelegen. De vindplaats van de 'Marathon-inscriptie' is in het huidige Marathon.

Na het lemma, *imago*, teksteditie, *apparatus criticus* en vertaling van de 'Marathon-inscriptie' heb ik de historische achtergrond van Herodes' terugkeer behandeld, voordat ik het fragment aangaande de terugkeer van Herodes analyseerde. Daardoor heb ik een duidelijk onderscheid tussen de externe en interne wereld van het gedicht gemaakt. De biografische gegevens uit hoofdstuk II had ik nodig om de politieke invloed van Herodes en gebeurtenissen in zijn politieke leven te verklaren. Hierbij benadrukte ik dat het gebruik van de enige primaire bron, de *VS*, leidt tot een onvermijdelijk volgen van Philostratos' visie. Om de politieke situatie te verduidelijken, heb ik de *VS* met de inhoud van inscriptie SEG XXIX 127 vergeleken, uitgebreider dan Tobin voorheen gedaan heeft. De geschillen tussen Herodes en zijn aanklagers leidden tot een proces voor het gerechtshof van Marcus Aurelius. Herodes trok zich daarna voor lange tijd terug in Orikon. De keizer probeerde in zijn brief de Atheners ervan te overtuigen dat zij Herodes' terugkeer met vreugde moesten ontvangen, omdat de geschillen waren opgelost en er financiële nood was. Volgens Tobin keerde Herodes terug zoals de verteller beschrijft in het gedicht van de 'Marathon-inscriptie', toen hij vernam dat alle Atheners, waaronder de klagende aristocratie, hem met vreugde bij zijn terugkeer zouden ontvangen. Tobin gaat er dus vanuit dat de brief van Marcus Aurelius alle Atheners had aangespoord om Herodes weer met vreugde te ontvangen in Athene vanwege de financiële nood in de stad.

Om te kunnen vaststellen of Tobin gelijk heeft, heb ik het gedicht los van de historische achtergrond geanalyseerd. Door de literaire analyse van de inscriptie ben ik er zodoende achter gekomen dat nergens in het fragment staat dat alle Atheners daadwerkelijk als beschreven

Herodes herwaardeerden en verwelkomden. Ook heb ik nergens in het gedicht gelezen dat onder alle Atheners ook de klagende lokale aristocratie valt. Misschien hadden de laatste, zeer gefragmenteerde regels een antwoord kunnen geven. Het valt dus ook niet met zekerheid te zeggen of Marcus Aurelius' brief de Atheense aristocratie en de Atheners heeft aangezet tot een hartverwarmend welkome van Herodes. Bovendien is het niet hard te maken of Herodes onmiddellijk naar Athene is teruggekeerd, wanneer hij vernam dat alle Atheners hem met vreugde zouden ontvangen. Verder zegt de verteller niets over de financiële nood in de stad, die zou leiden tot de vreugde van de Atheners om Herodes weer in de stad te verwelkomen. Tobin maakt dus een historische werkelijkheid van het gedicht op basis van de gegevens uit een primaire bron en twee epigrafische bronnen.

Vervolgens heb ik geconcludeerd dat deze tekst in de epische traditie staat wegens levendig episch woordgebruik en in traditie staat van de lyrische overwinningssode van Pindarus staat wegens encomiastisch taalgebruik. Bovendien is het opgefallen dat de auteur het gedicht deels historiseerde om het gedicht een werkelijkheidsgehalte te geven, zoals Apollonios van Rhodos dat door middel van de geografische en etnografische digressies in de *Argonautica* doet.

Daarna heb ik laten zien dat Graindor, Von Wilamowitz-Moellendorff en Ameling sterk de neiging hebben om de inhoud van het gedicht te historiseren op basis van de VS. Dat komt, omdat zij geen onderscheid maken tussen de externe en interne wereld van het gedicht. Tobin en Skenteri maken wél een duidelijk onderscheid tussen deze twee werelden. Tobin maakt de suggesties van voorgaande geleerden hard, maar ook zij gaat de mist in door de gebeurtenissen in Philostratos' biografie, in inscriptie SEG XXIX 127 en in de 'Marathon-inscriptie' samen te voegen en op basis daarvan te veronderstellen dat Herodes terugkeerde onder een vreugdige verwelkoming van alle Atheners op aandringen van Marcus Aurelius. Het gedicht bevat deze informatie echter niet. Skenteri onderzoekt het gedicht veel uitgebreider dan Tobin, maar ook zij trekt dezelfde suggesties rondom Herodes' ontvangst in Athene. Beiden plakken gegevens uit een biografie en aansporingsbrief vast aan de gebeurtenissen in het gedicht, hoewel het gedicht niets zegt over de daadwerkelijke ontvangst van Herodes' terugkeer. Laat staan dat alle Atheners hem weer verwelkomden en of de brief van Marcus Aurelius hen daartoe aangezet had. Ook is niet duidelijk of Herodes meteen terugkeerde na deze brief.

Bovengenoemde academici maken van hun suggesties voor het gedicht de historische werkelijkheid. Hoewel de suggesties aannemelijk zijn, dienen zij de inhoud van het gedicht en de historische werkelijkheid en scheiden en onderscheid te maken tussen epigrafische, biografische en archeologische bronnen.

IX Bibliografie

IX.1 Primaire bronnen, edities en vertalingen

- Ameling, W. 1983b. *Herodes Atticus II: Inschriftenkatalog*. Hildesheim: George Olms Verlag AG.
- Geagan, D.J. 1964. 'A New Herodes epigram from Marathon.' *AM* 79: 149-156.
- Hiller-von Gaertringen, F. 1924. *Inscriptiones Graecae. Vol. I: Inscriptiones Atticae Euclidis anno anteriores. Editio minor*. Berolini: Reimer.
- Kirchner, J. 1935. *Inscriptiones Graecae Voluminis II et III Editio minor: Inscriptiones Atticae Euclidis anno posteriores*. Berlin: De Gruyter et Co.
- Lenormant, F. 1866. 'Collation nouvelle de quelques inscriptions de l'Archipel.' *Philologus* Vol.24(1) Walter de Gruyter GmbH.
- Wright, W.C. 1921. *Philostratus and Eunapius: Lives of the Sophists*. Cambridge, Massasuchetts, London: Harvard University Press LCL 134.

IX.2 Encyclopedieën en internet

- 'Herodes Atticus' in: *The Encyclopedia of Ancient History*. 2013. First Edition. Ed. Roger S. Bagnall, Kai Brodersen, Craig B. Champion, Andrew Erskine and Sabine R. Heubner. Blackwell Publishing.
- 'Philostratus' in: Weissenberger, M. Bäbler, B., Zimmermann, B., Albiana, M.G., Bowie, E. 2016 (consulted) in: *Brill's New Pauly*, Antiquity volumes ed. by Hubert Cancik and Helmuth Schneider.
- Savage, W. A. 2005. 'De zoektocht van de ziel: Eleusinische mysteriën'. In: <http://www.theosofie.net/sunrise/sunrise2006/julaug2006/eleusis.html>

IX. 3 Secundaire bronnen

- Ameling, W. 1983a. *Herodes Atticus I: Biographie*. Hildesheim: George Olms Verlag AG.
- Ameling, W. 1983b. *Herodes Atticus II: Inschriftenkatalog*. Hildesheim: George Olms Verlag AG.
- Bowersock, G.W. 1969. *Greek Sophists in the Roman Empire*. Oxford: Clarendon Press.
- Bowie, E.L. 1970. 'The Greeks and their Past in the Second Sophistic'. *Past & Present* 46: 3-41.
- Bowie, E.L. 1989. 'Greek Sophists and Greek Poetry in the Second Sophistic', *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* 11.33.1: 209-58.
- Brancacci, A. 1986. Seconde Sophistique, Historiographie et Philosophie (Philostrate, Eunape, Synésios). B. Cassin (Hrg.), *Le plaisir de parler. Etudes de sophistique comparee*, Paris: 87-110.

- Cuypers, M.P. 2004. 'Apollonius of Rhodes', in I.J.F de Jong (ed.) *Narrators, Narratees, and Narratives in Ancient Greek Literature: Studies in Ancient Greek Narrative*. Leiden: Brill.
- Flinterman, J.J. 1993. *Politiek, Paideia en Pythagorisme; Griekse identiteit, voorstellingen rond de verhoudingen tussen filosofen en alleenheersers & politieke ideeën in de Vita Apolloni van Philostratus*. Groningen: STGX Publications.
- Galli, M. 2002. *Die Lebenswelt eines Sophisten. Untersuchungen zu den Bauten und Stiftungen des Herodes Atticus*. Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.
- Gleason, M.W. 2008. 'Making Space for Bicultural Identity: Herodes Atticus commemorates Regilla.' Paperversion 1.0. Stanford University.
- Goette, R.H. and Weber, T.H. 2004. *Marathon: Siedlungskammer und Schlachtfeld Sommerfrische und Olympische Wettkampfstätte*. Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.
- Graindor, P. 1912. 'Un Épisode de la Vie d'Hérode Atticus'. *MuséeBelge* 16: 69-90.
- Graindor, P. 1930. *Un Milliardaire Antique: Hérode Atticus et Sa Famille*. Cairo: Faculté des Lettres.
- Jong, I.J.F. de. 2004. 'Narratological Theory on Narrators, Narratees, and Narrative', in I.J.F de Jong (ed.) *Narrators, Narratees, and Narratives in Ancient Greek Literature: Studies in Ancient Greek Narrative*. Leiden: Brill.
- Harder, M.A. 2004. 'Callimachus', In in I.J.F de Jong (ed.) *Narrators, Narratees, and Narratives in Ancient Greek Literature: Studies in Ancient Greek Narrative*. Leiden: Brill.
- Hunter, R. 2004. 'Theoritus en Moschus', In in I.J.F de Jong (ed.) *Narrators, Narratees, and Narratives in Ancient Greek Literature: Studies in Ancient Greek Narrative*. Leiden: Brill.
- Oliver, J.H. 1970. 'Marcus Aurelius. Aspects of Civic and Cultural Policy in the East.' *Hesperia: Suppl XIII*. Princeton: The American School of Classical Studies at Athens.
- Papalas, A.J. 'An Essay on Education in the Atonine Age'. *History of Education Quarterly* 21, 2: 171-188.
- Peek, W. 1942. 'Attische Inschriften'. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts* 67, No. 65: 47. Berlin: De Gruyter en Co.
- Petrakos, B.X. 1996. *Marathon*. Athens: The Archaeological Society at Athens.
- Pfeijffer, I.L. 2004. 'Pindar and Bacchylides'. in I.J.F de Jong (ed.) *Narrators, Narratees, and Narratives in Ancient Greek Literature: Studies in Ancient Greek Narrative*. Leiden: Brill.
- Rife, J.L. 2008. 'The Burial of Herode Atticus: Élite Identity, Urban Society, and Public Memory in Roman Greece'. *Journal of Hellenistic Studies* 128: 92-127.
- Roussel, P. 1941. 'Les Chlamydes Noires des Ephèbes Atheniens'. *Revue des Études Anciennes* 43: 163-165.
- Skenteris, F. 2005. *Herodes Atticus Reflected in Occasional Poetry of Antonine Athens*. Studia

- Graeca en Latina Lundensia 13, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Svensson, N. 1926. 'Réception Solonelle d'Hérode Atticus'. *Bulletin de Correspondance Hellénique* 50: 527-535. 29
- Swain, S. 1991. 'The Reliability of Philostratus' *Lives of the Sophists*'. *Classical Antiquity* 10, No. 1: 148-163.
- Themelis, P.G. 1974. 'Marathon. The Recent Finds in Relation to the battle.' *Archaiologikon Deltion Athenai* 29: 233-4.
- Tobin, J. 1997. *Herodes Attikos and the City of Athens: Patronage and Conflict under the Antonines*. Amsterdam: APXAIA EΛΛAΣ.
- Veyne, P. 1990 *Bread and Circuses: Historical Sociology and Political Pluralism*. London: Allen Lane.
- Whitmarsh, T. 2005. *The Second Sophistic. Greece & Rome: New Surveys in the Classics* No. 35. Oxford: Oxford University Press.
- Wilamowitz-Moellendorff, U. Von. 1928. 'Marcellus von Side'. *Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften (SPAW), Philosophisch Historische Klasse* 26: 3-30 = Wilamowitz-Moellendorff, U. Von. 1971. *Kleine Schriften II* Berlin: 192-228.
- Wilamowitz-Moellendorff, U. Von 1929. 'Lesefrüchte'. *Hermes* 64: 489-490.